

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM

181

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE
A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

TARTALOM:

Kemény Gábor: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása felé (Harmadik közlemény). Kigyóssy Dezső: Természetszerű, elvi igazságos és etikai szempontok emberi közösségekben. — Inczeji Géza: A román népi műveltség magyar elemei a Nagyszamos felső folyása mentén. — Könyvszemle — Sajtószemle — Órhely — Gazdasági Láthatár

37

XII. ÉV

1944 OKTÓBER

9. SZÁM

ÁRA 2— PENGŐ

61:

36.—

14.—

16.15

19.—

17.10

13.80

10.90

28.—

8.—

6.—

60.—

16.—

60.—

114.—

5.— P

8.— P

8.— P

8.— P

10.— P

11.— P

15.— P

vé

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A Láthatár kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Akos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czeller Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Doma János, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbárh Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Halácsy Dezső, Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kenény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mikó Imre dr., Múdszenti Béla dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Pusztai-Popovics József, Ronai András dr., Schubert Tódor, Sípos Sándor dr., Stomfal-Sütz János dr., Sziklay László dr., vitéz Técsői Móríc Kálmán dr., Vájlok Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczevidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a közép-európai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—1-ig. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 40 pengő, egyébként 20 pengő. Egyes szám ára 2 pengő

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Ronai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

A magyar nemzetiségi kérdés megoldása felé (III)

(A lélektani kutatás szerepe a magyar nemzetiségi politikában)

A Láthatár előző számban közölte Kemény Gábor nemzetiség-lélektani tanulmányának bevezető részét. Az első fejezetben a nemzetiségi kérdést vizsgáló társadalom-lélektani kutatásokat ismertette az író, majd kitért a nemzetiségi tudomány mai helyzetére és megállapította, hogy korszerű reformpolitikával kell áthidalni azt az ellentétet, mely a gyakorlati nemzetiségpolitika és napjaink szükségesszerű kívánalmai között mutatkozik. A szerző úgy véli, hogy a kisebbségtudomány belső szellemi és külső gyakorlati „forradalmá”-nak végrehajtása a jogi újraértékelésen kívül a nemzetiségi lélektan új módszerét igényli. Alapfeltételeket állapít meg, pozitív és negatív tényezőket, melyek ebben az egyeztető és kiegyenlítő munkában elsőrendű szerepet játszanak. A pozitív alapfeltételek az összetartozás ismert tényezőire utalnak, a negatív tényezők pedig olyan körülményeket világítanak meg, melyek középosztályunk helytelen nemzetiség-szemléletét jellemzik s amelyek elhárítása, tisztázása nélkül a nemzetiségi lélektan tudományos és gyakorlati hivatása meg nem oldható. E három negatív tényezőt, mely a magyar nemzetiségi kérdés megnyugtató, végleges rendezését szüntelen akadályozza, a középosztály már említett elfogult nemzetiség-szemléletében, a fejlődésellenes nemzetiségi elzárkózásban és nemzetkisebbségi törvényeink (rendeleteink) egy részének korszerűtlen, avagy a fejlődés által túlháladott voltában jelöli meg. A középosztály helytelen nemzetiség-szemlélete — szerte — gazdaságtörténeti, nevelési és felekezeti okokból alakult ki, de ezeken is döntőbb szerepet játszott a nemzetiségi kérdések félreértésénél a politikai iskolázottság hiánya, a szellemi közleledést és együttműködést célzó törekvések iránti bizalmatlanság s az u. n. „felsőbbrendűségi komplexum”, melynek hibás értelmezése a magyar—szláv viszonyt is megromlította. Hogy ezen a téren a felelősség nemcsak a magyar középrétegeket, hanem jelentős mértékben a hazai szláv szellemi és politikai vezetőket is terheli, ennek a kényes és időszerű vizsgálatnak vázlatát olvashatjuk a következőkben, — azoknak a tiszta eszméi törekvéseknek tükrében, melyek a reformkortól a legújabb időkig a magyar—szláv közleledés és megértés ügyét sugalmazták.

Szerk.

Lássuk tehát — hideg ésszel és világos szemmel — miben mutatkozott a világháború előtti közéleti vezetők, befolyásolt és kellő történeti távlat nélkül vizsgálódó történészek és nemzetiségi politikusok végzetes történeti félreértése, mellyel a magyarságot és a dunai táj népeit eredeti politikai rendeltetésüktől eltérítették és helytelen utakra irányították a világháborúig terjedő korszakban.

Három körülményben kell látnunk ennek a nemzetpolitikai félreértésnek káros jelenségeit: olyan körülményekben, melyek a magyar politikai, szellemi és gazdasági kibontakozást döntően befolyásolták és egyesek vagy egyes védett rétegek pillanatnyi érdekeiért feláldozták a közjót, a nemzet jobb boldogulását. Ez a három körülmény, mely végső fokon a hibásnak értelmezett és mákonyként hangzótagott felsőbbrendűségi állászméletre, illetve az egészségtelen nemzetiségi elzárkózásra vezethető vissza: a magyarságnak a szlávoktól való tudatos elidegenítése, a nemzetnek létérdekétől idegen imperialista politikába való kényszerítése és nem utolsó sorban a haladó szociális áramlatoktól való mesterséges elzárása voltak.

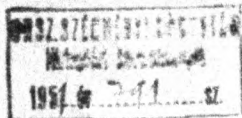
Nincs tanulságosabb és fájdalmasabb tanulmányozni valója a magyar társadalombölcseletnek és nemzetiség-történeti kutatóknak, mint a magyar—szláv vi-

szony kritikai vizsgálata. Ezt a sajtószerű kapcsolatot általában kétféle, egyaránt hibás értelmezéssel mérlegelték a múltban. A „szláv álláspont” (lásd Masaryk hasoncímű tanulmányát) szerint, mely egy időben sem jelentette a hazai vagy külföldi szláv tömegek, csupán néhány elfogult vagy a helyzetet csak közvetve ismerő politikus-közíró véleményét, a magyarság, tágabb értelemben a mindenkori magyar állam „rendszeresen és tervszerűen elnyomta az uralma alá került szláv népeket”. Ezzel a méltatlan és hamis közhellyel szemben — miután egységes és kialakult vélemény a magyar—szláv viszony kérdésében sajnálatosképp nem mutatkozott — időnként nálunk is akadt számos történész, politikus és államférfi, akik a maguk előre elkészített elméleteinek szemszögéből foglalkoztak a szlávok s azt rémképp gyanúnt vázolták a kérdést lényegében nem ismerő, gyanútlan érdeklődők előtt. A két szélsőséggel nemcsak azért kell foglalkoznunk, mert a tünetek megfigyélése szervesen beletartozik társadalomlélektani vizsgálatunkba, hanem azért is, hogy magyarázatot adjunk arra az elszigetelődési folyamatra, mely a magyar népet az utóbbi évszázadban akarata ellenére elzárta a szláv világtól és szembe állítani igyekezett azzal.

A történeti fejlődés igazolja, hogy a XIX. század első harmadáig figyelemreméltó magyar—szláv érdekütközésről nem beszélhetünk. Az elvi ellentétek kezdetei a reformkorban gyökereznek. A kezdeményezés a hazai szláv szellemi vezetőktől indul ki, akik már az államnyelvi vita erjedésekor végleges ítéletet mondanak a magyar nyelv és irodalmi megújulásról.

Bármely elmélet alapfeltétele, hogy a pozitív és negatív tényezők megvizsgálása és egybevetése után alkossunk véleményt. Így vagyunk ezzel a nagyvonalú problémával is. Szellem-történeti vázlat keretében kell bemutatnunk a szembenálló véleményeket, hogy rámutassunk a tényleges helyzetképre és levonhassuk a korszerű végkövetkeztetést a magyar—szláv viszony ügyében.

Bizonvos, hogy Kollár, Safarik, Gái, Jellačić, Stratinirović Gvöngy, Rajčić, Štur és M. M. Hodža csakis önmaguk véleményét képviselik, amikor 1830—1849 között a magyarságot eszementlegesen felelőssé teszik a hazai szláv-kérdés alakulásáért. Hasonlóan elfogult és irányzatossá a kiegyezés körüli és azt követő időkben Miletić Svetozár, Dobrianskij Adolf, Polit Mihály és Svetozár Hurban-Vajansky álláspontja s ugyancsak az a priori ellenséges felfogást tapasztaljuk a természet-tudományos nagy-szláv politikai irány, az u. n. cseh realista iskola zászlóbontásakor Masaryknál, majd később Benešnél, Stefaniknál, a cseh-szlovák politikusok egész soránál, a szerbek közül Pribičevićnél, Pašićnál és másoknál. Vajjon mi az, ami Kollártól és Palackytól Vajansky-ig és innen Benešig immár több mint egy évszázada állandó és egyre növekvő feszültséggel tölti meg a magyar—szláv politikai zónát, mi a magyarázata a mindinkább mélyülő mesterkelt politikai ellentétnek és legfőképp mi az indoka annak, hogy ezek az írók, történészek és politikusok szinte hivatászerűen foglalkoztak népeiknek a magyarságtól való elidegenítésével? A választ a nagyszláv vonal író-politikusainak műveiben találjuk; Kollár, a költő, Palacky, a történész, Hurban-Vajansky, a publicista többit árulnak

el erről, mint a hivatásos politikusok. Ugyanis a XIX. század második harmadában — akárcsak a századvégén — az elemi dinamikával feltörő nagyszláv politikának hazánkban azzal igyekezik reális indítékot adni a nagyszláv írók és történészek csoportja, hogy ezt az egészen más előzményekből keletkezett szellemtörténeti áramlatot a „magyarizmus”, tehát az „erőszakos magyarosítás” elleni visszahatásnak mondják és így mutatják be közönségüknek. Felette jellemző ezeknek az „agitátor zsenik”-nek politikai felelőtlenségére és gátlásnélküliségére az az ellentmondás, mely a magyarsággal való külső kapcsolatuk és elvi magatartásuk között mutatkozik. Kollár, aki egy negyedszázadon át kedvező anyagi feltételek mellett és teljes biztonságban szervezheti a pesti lelkészlelkéből a magyarság elleni szláv kultúrhadjáratot, nyilván összeegyeztethetőnek tartja felfogásával, hogy minden reprezentatív műve a pesti magyar egyetemi nyomdában lásson napvilágot, olykor olyanok erkölcsi támogatásával, akiket egyébként fajuk és származásuk miatt mélyesen megvet. Jellemző az is, hogy a kollári szellemi hagyatékban hasztalan keresünk olyan vonatkozásokat, melyekből kiderülne, hogy a szerzőt túltengő, vegyes halmazállapotú szláv szupernacionalizmusán kívül saját népe iránti szociális motívumok is vezérelték, melyek legalább ebben a vonatkozásban emberi-közelségbe hoznák elfogult álláspontját. Nem, a Slávy Dcéra költője szociális küzdelem helyett a szláv fajok kíméletlen világuralmi harcát hirdeti, mely harcban a magyarságot a szlávok egyik ősellenségének tekinti. Mire építette feltevéseit? Ha az író korából tekintjük Európát, meg kell állapítanunk, hogy olyan időszakban élt, amikor a Dunamedence területén a magyar nyelvi és politikai megújulás hatására megélnék az itt élő szláv népek kulturális küzdelme a sajátos nyelvi művelődés és politikai öntudatosodás jegyében. Tagadhatatlan az is, hogy ez a küzdelem több ponton összeesapott a rendi status-quot és magyar kulturális haladást egyaránt védő köznevelési rendiséggel, mely az államnyelv körüli vitában, a letűnő latinitás koráramlatában is igyekezik biztosítani a maga nyelvi-közigazgatási eszközökkel szerzett jogállását. Soha a reformkor államnyelvi küzdelmébe magyar részről nem keveredik annyi visszacsúszás, ha a túlhaladott rendi osztályok helyett egy magyarajkú polgárréteg, a honoratiorok magyar nemzedéke képviseli a magyar nyelvi, szellemi és politikai érdeket. A rendi beavatkozás tehát kétségkívül félreértésekre, túlzásokra adott okot, de a kérdésnek ezt a társadalompolitikai vonatkozását, mely változott formákban a legújabb időkig jelentkezik, sem Kollár, sem Palacky nem ismerték fel s így nem is méltányolhatták. *Ők nem a rendiség túlkapásai, egy elbukó antiszociális társadalmi berendezkedés végzetes hibái ellen hadakoznak, hanem az összmagyarság ellen, legyen az főúr, köznemes, polgár vagy földhözkött jobbágy.* Kollár társadalompolitikai és kultur-konzervativizmusával a szlávajkú nemesség körében éppenséggel nem érzi rosszul magát, saját népe szellemi felemelése helyett irodalmi kifejező eszközül a túlhaladott cseh-szláv műnyelvet használja, stb. — nehezen egyeztetnénk bárminemű szociális tudatot és egyetemes emberi eszményt, mely a társadalmi alakulás lázában égő korban a szellemi alkotók túlnyomó többségét jellemzi. S vajjon Palacky, aki egyetlen rögeszme alapján kész megtenni a magyarságot a szláv egység szétbomlásának, a közép-délkelet-európai szláv szétszóródásnak okozójául,

mivel bizonyítja Kollárhoz hasonló, átlátszó érzelmi vádját? Ha a Palacky-elméletet, ezt a napjaink pártatlan szláv történészei által is elavultnak minősített axiómát tekintjük, eszerint a magyarság dunamedencei megjelenésével szétért a dunatáji szlávok néprajzi és politikai gyűrűjét s ezzel megakadályozta a szláv egység itteni kialakulását. Hogy a Medencében a honfoglalás idején az északi területsáv és a Balaton-mellék kivételével csak a déli szegélyen táboroznak vándoromad bolgár csoportok, akiknek szláv jellege az időtájt még erősen vitatható, ez a legkevésbé sem jelentéktelen körülmény láthatóan nem zavarja a cseh történetest, aki teljes szláv faji és hatalmi egységet képzel a magyar honfoglalás idején. Nem szükséges a szláv ellentételhez, Lamanskijhoz fordulnunk, hogy megállapíthassuk, ez a néprajzi, faji, politikai vagy katonai egység csak Palacky gondolatvilágában létezett s a magyarság megjelenése és letelepülése éppen ellenkező hatást váltott ki. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a germán hűbérbe sodródó nyugati szlávokra a magyarság fellépése közvetett formában sem hatott kedvezőtlenül, hiszen harci példájával öntudatra ébreszti azokat s így megakadályozza elmerülésüket a germán hűbéresek sorában. De egyébként is a szláv főrangúak egy évvel a nagymorva birodalom végleges összeomlása előtt maguk tesznek örök időkre szóló hűségfogadalmat Regensburgban, ami sokkal súlyosabb következményekkel jár, mint a magyaroktól elszenvedett katonai vereség.

Ime a XIX. század második harmadának két nagyszláv irodalmár-politikusa az ösztönös magyarellenesség s ugyanakkor a történeti-szellemtörténeti tárgyilagosság mérlegén. S vajjon, nem hasonló-e a helyzet a századvég neves szlovák költőjére, Svezótt Hurbán-Vajansky esetében, aki olyan időben befolyásolja népet ez irányban, amikor a megbékélés lehetőségei még könnyen kiemelezhetők s a felső rétegek érdekütközésén és bizonyos elhárítható sovínizta jelenségeken kívül komolyabb akadály nem volt a magyar-szláv együttélésnek. Vajansky azonban — mint előbb Kollár és Palacky — minden forrpontra észlel, illetve forrpontra hevít. Nála a legkisebb közigazgatási surlódás véres önkénynek számít lokális összefűzések a magyar terrorizmus jelenségeinek, vagy éppen „hiénizmusnak”, mint egyik nem éppen irodalmi jellegű vezércikkében közli. Amikor pedig az eféle cikkek miatt összeütközésbe kerül az államhatalommal, mint emlékezéseiben olvashatjuk, a magyarság egész képét börtönökre arculatáról és jelleméről mintázza. *Ilyen felfogással nem lehetett békés megoldáshoz közelíteni a szociális és politikai tekintetben egymásra utalt népeket, ez a felfogás a faji gyűlölet politikája volt,* mely mincs ilyen, minden időben idegen a társadalmi megújodást sürgető és előkészítő haladó ideológiától.

A magyarságnak a szlávoktól való tudatos elidegenítésében tehát nem jelentéktelen szerepet játszottak azok a dunamedencei szláv politikusok és szellemi vezetők, akik az álérvek és fejlődésellenes (maj nyelven antiszociális) sovén faji szólamok hangoztatásával őket vertek a tér egymásra utalt kisépei, magyarok és dunatáji szlávok közé. Nem vitás, hogy ez a körülmény kedvező alkalom volt a dunamedencei együttműködés politikájától saját vagy osztályérdeküket féltő rétegeknek arra, hogy ezt a feleslegesen kiélezett és kiküszöbölhető ellentétet most már elmélyítsék, s valóságos áthidalhatatlanná tegyék. Ezen a téren külön kell említenünk egyes ilyen vonatkozásban kevésbé felkészült,

bár egyébként magas műveltségű közíróink rendkívül káros tevékenységét, a rendi és polgári-bürokrata magyar vezetőréteg érthetetlen idegenkedését s végül ismét és nem utolsósorban azt a teljesen elhibázott nevelési szemléletet, mely szándékkal szlávellenes kommentárt fűzött egész történetpolitikai fejlődésünkhöz.

Az irodalmi szlávellenesség a XIX. század második harmadában üti fel fejét hazánkban, folyományaként annak a lipcei, bécsi és prágai szláv röpirat-hadjáratnak, mely a harmincos évektől valóságos elárasztja a külföldet a magyarországi szláv nemzetiségi kérdést célzatos modorban tárgyaló híresztelésekkel. Ezek a röpiratok lépten-nyomon figyelmeztetik az olvasót, hogy a szlávok nincsen egyedül, lesz, ki sérelmeit megtorolja s az európai szlávokkal való összeköttetést megteremti. Ezeket a nehezen félreérthető célzásokat a reformkor magyar közírói többnyire olyképen fogták fel, hogy abból végzetessé válható fenyegetést olvastak ki nemzetünkre. Ahelyett tehát, hogy egy korabeli magyarbarát szláv közíró, Békésy (Tomasek) Pál tanácsára (*A nyelvbéke Magyarországon*, 1843) megkísérelné a nyelvi kérdés békés és megnyugtató rendezésének bölcs politikáját, felvetik az örökös nagyszláv veszedelem közhelyét és fokozzák e közhelyet olyannyira, hogy a szabadságharc előtti években, a kiegyezést követő évtizedben és a századfordulón valóságos „pánszláv betegség” tölti el társadalmunkat, helyesebben a védett történeti osztályokat és vegyes vérségű polgárságunkat. Mennyire propagandisztikus ez az olykor drámái kitörésekben, de többnyire groteszk röpiratokban és éretlen felszólalásokban kifejezésre jutó beteges irtózás, mutatja, hogy a páni félelem, mely Wesselényi Szózatjából, Grünwald, Beksics és Bánffy Dezső röpirataiból, Tisza Kálmán és id. Andrássy Gyula nyilatkozataiból felhangzik, egy időben sem hatja át a dolgozó magyarságot, az alsó középosztályt, a mezőgazdasági- és ipari munkásságot. Legnagyobb hibájuk e közíróknak és politikusoknak, hogy a szláv kérdés alapos ismerete nélkül nyúltak olyan komplexumhoz, melyet a részletek homályossága miatt egészen nem képesek áttekinteni. Wesselényi, aki 1841-ben Freiwaldauból kér néhány, a szláv kérdést tárgyaló szakkönyvet a zselai kúriáján pihenő Deáktól, e tekintetben éppoly sajátos jelensége a magyar közíró és a szláv kérdés fonák viszonyának, mint Grünwald Béla, aki nemzetiféltését a „pánszláv veszély”-ről szóló közhelyekkel ébresztgeti, ahelyett, hogy eredetiben s a helyszínen tanulmányozná a szláv kérdés irodalmát és világhelyzetét, azokat a külföldi szláv mozgalmakat, melyeket a hazai szláv öntudatosodás előkészítőjének tartott. S ne is szóljunk az imént felsorolt többi századvégi közíróinkról és politikusainkról, kik a „pánszláv” jelszóval, ezzel az akkortájt indokolatlanul és értelmetlenül divatozó hamis közhellyel tetszés szerint dobálóztak, amikor erre — bel- vagy külpolitikai vonatkozásban, gyakran pártpolitikai érdekből — éppen szükségük volt.

Fentiekben vázoltuk a nagyszláv politikusok és szellemi vezetők magyarellenes illetve felső rétegeink és egyes politikai közíróinknak a szláv kérdés terén táplált előítéleteit. Ennév hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a magyar fejlődéstörténet egyetlen időszakában sem hiányzott a magyar-szláv közeledést, összefogást, sőt együttműködést hirdető törekvés, szellemi és politikai megnyilatkozás. Már 1843-ban Wesselényi Szózatjának szerény ellentmondásaként magyar nyelv-

ven jelenik meg a magyar-szláv megériést hirdető Békésy-röpirat a „nyelvbéke” ügyében. 1848-ban Launer István szlávnyelvű röpirata (*Nasim milim slowakum*) az új kossuthi politikába való beilleszkedést ajánlja a hon szlávjainak, akiket Németh Imre, a néptanítókhoz intézett nyelvnyolcas röpirat szerzője egyenjogú testvéreknek mond. 1849 őszén Teleki László és Klapka Párizsban nemcsak lengyel és román emigránsokkal tárgyalnak, de Palacky vejével, az ócehek későbbi vezérével, Riegerrel is s megállapodtak abban, hogy a kidolgozandó konföderációs államtervezet különös tekintettel lesz a Magyarországon élő összes szlávokéak nemzetiségi (nyelvi, közigazgatási, politikai) érdekeire. Kossuth 1850-ben Garasáninhoz intézett levelében ékes szavakban juttatja kifejezésre azon elvi elhatározását, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdést a szlávokkal egyetértésben kívánja megoldani. Károlyi Ede, a *Foederált Hunnia* szerzője 1860-ban arról ír, hogy a nemzetek szabad egyesülése ezen a tájon csakis akkor válik lehetővé, ha a szlávok méltó szerepet játszanak abban. Mocsáry Lajos, egyik legnagyobb nemzetpolitikusunk éle é főkélfjál tekintette a magyar-szláv politikai megbékélést, amint azt felbecsülhetetlen értékű tanulmányában oly sokszor kifejti. Polit Mihály 1861. évi tanulmánya a magyar alkotmányról, J. M. Hurbán 1860-ban kiadott versköteté a magyar-szláv testvériségről, Popović Miloš belgrádi közíró felhívása a magyar-szláv összefogás érdekében (*A szerb nemzetiség Magyarországon szerb szempontból*, 1865) szörványos, de szemléltető igazolásai annak a ténynek, hogy a kiegyezésig tartó időszakban a magyar-szláv megegyezés gondolata elsőrendű reálpolitika volt, melyet a nemzet biztosabb jövődjé érdekében a kossuthi koncepcióval párhuzamosan és azzal egyetértésben biztosítaniok kellett volna a magyar politika akkori vezetőinek. Deák és Andrássy azonban a fejlődést és kibontakozást jelentő közép-kelet-európai konföderatív politika helyett a berlini kongresszushoz vezető kiegyezési politikát választották, mely politika nemcsak abban az értelemben volt „kiegyezés”, hogy az öncélú államesszméről lemondva, kiegyeztek a népelnyomó uralkodóházzal, de abban is, hogy kétes értékű kompromisszumot kötöttek általa egy olyan idegen imperiálista szemlélettel, mely az ismert fejleményekig sodorta a magyarságot. Mocsáry életműve ennek az Andrássy-féle szlávellenes imperiálista politikának, majd e politika szolgáló követőinek merev és bármiféle eszköztől vissza nem riadó ellenállása következtében nem válhatott hatályossá s csupán gondolati keret maradt, melyet reális tartalommal kitölteni a jövődjé osztálytalan magyar társadalmának elsőrendű kötelessége. Nem hallgathatjuk el viszont, hogy a kiegyezés utáni időszak helytelen bel- és külpolitikája ellen folytatott küzdelemben bebizonyosodott: a szláv kérdés baráti vizsgálói, bár számra megfogvatkoztak, nem tűntek el a magyar közéletből. Egy 1883-ban kiadott röpirat erőyes hangon elemzi a „pánszlávizmus földrajzi képtelenségét”, nyilvánvaló figyelmeztetésül a Monarchia kelet-európai és balkáni politikájával szemben. A Rimler-féle gyűjteményben (*A francia-orosz-osztrák-magyar szövetség szükségessége*, Bp., 1901) pedig adatszzerű okmányokkal igazoltan olvashatjuk a függetlenségi párt egyik vezéralakjának, Ugron Gábornak és más magyar politikusoknak szláv közéleti vezetőkkel folytatott századvégi párizsi tárgyalásait nyilvánvaló bizonyosságaként annak a tétel-

nek, hogy a magyar politika lelkismereti vezetői egyetlen korszakban sem feledkeztek meg a szláv kérdés szakszerű vizsgálatáról, reális értékeléséről, a becsületesebb együttműködés eszméjének hirdetéséről s nem az ő hibájuk, hogy a műveikben és elvi állásfoglalásukban képviselt politika nem tudott kellő súllyal érvényesülni bizonyos imperiálista-soviniszta irányzatok ellenében.

Mint mondtuk, a magyarságnak a szlávágtól való elidegenítése, a nemzetnek, létérdekeitől idegen monarchista-imperiálista politikába való kényszerítése az elmúlt száz év vezető társadalmi rétegeinek, közöttük a kialakuló értelmiségi középosztály hamis felsőbbrendűségi szemléletének következménye voltak. Ennek negatív folyománya az a sajnálatos társadalomlélektani,

körös jelenség, hogy a nemzetet a kiegyezés utáni korszakban mind légmentesebben elzárták a haladó szociális áramlatoktól. A magyarság, de épígy közép-délkelet-európai szomszédai, nevelési és nemzetpolitikai rendszerükből egyre inkább kiiktatták a társadalomtudományi képzés azon formáját, mely a tiszta szocializmus megértéséhez és befogadásához vezetett volna. Ez okozta az utóbbi évtizedek világnézeti zűrzavarát a felmegoldások sorozatát, a széles népi és munkástömegek elkülönülését és számos olyan politikai jelenség elkövetkezését, melyek kívül esnek a nemzetiség-élektani társadalmi vizsgálat körén.

(Folytatjuk.)

Kemény Gábor

Természetszerű, elvi igazságos és etikai szempontok emberi közösségekben

A tárgyilagos és figyelmes életszemlélet megtanít minket arra, hogy bármilyen kérdések merüljenek fel valamely közösség életén belül, végeredményében egy kérdés körül csoportosulnak s ez az, hogyan lehet az emberiség természetszerű együttélését a társadalomban, vagy egy nemzet életének keretei között, esetleg ezen túlmenően népek és államok között, a lehető legjobban megoldani, azaz olyan szempontok szerint berendezni, hogy azt a közösségben élő egyén is mindenképpen jónak és igazságosnak tartsa. E kérdés felvetése sok vitára adott már alkalmat s a „gyakorlati igazságosság fogalmának” keresését megoldhatatlannak tartják ma is egyesek szerint a tudományos világszemlélet nem is foglalkozhat vele, hanem ennek megoldását a filozófia körébe utalja, — általánosságban pedig az a nézet uralkodik, hogy mindenképp kielégítő, tehát tiszta igazságos szempontok közösségekben belől nem is létezhetnek, emelben az erősebb diktálja a törvényt s így érvényt szerez a maga igazának. E feltevessel rokon az a felfogás, mely szerint ott az igazság, ahol a többség. Ezek szerint például, ha egy állam sok katonával rendelkezik, akkor igaza van nemzetközi viszonylatban, egyszerűen azért, mert felfogását rákényszeríti a többire, amelvek a félelem miatt elismernek nála mindent igazságnak. Persze csak kétfelé befelé nem. Ha pedig valamely államnak kevés katonája van, úgy soha az életben nem lehet igazsága. Világosan látnunk azonban, az emberiség fejlődésének nem lehet célja, hogy a nyers erő döntse el azokat az igazságos szempontokat, amelyek egy rendezett társadalomnak fel kell érnie. Mindnyájan így érezzük s az erről való meggyőződés, már magában véve is igazság.

A gyakorlati igazságosság kérdésének nagyságát akkor látjuk valószínűleg, ha e kérdést boncolgatjuk. Szeretnénk megtudni, hogy mi az igazság az egyes tudományágakban, a politikai életben, szociológiában, irodalomban, művészetben, szerelmekben és még egy csomó meg nem oldott kérdésében az életnek. Azaz rá kell mutatni, hogy az emberiség természetes együttéléséből folyó adottságokra nézve miket tartunk valóságosan jónak, vita nélkülieknek, amiket mindenki igazságosnak talál, még ha egyénileg kára is van belőle. Lehetséges-e ez?

Itt elsősorban is meg kell állapítanunk, hogy a gya-

korlati életfelfogás és a tudományos életszemlélet között áthidalhatatlan úr tátong. Míg amott mindenki, kezdve a legjelentéktelenebb falu társaskörétől a parlament felsőházának vitájáig, úgy beszél az igazságról, mintha tudná, hogy mi az, tehát, mint létező valamiről, addig a tudományos életszemlélet mint már fentebb említettem, tagadja a szépnak, jónak, igaznak létezését, ezeket a viszonylagosság jegyében vizsgálja s megállapítja, hogy földrajzi, szellemi és fizikai adottságok szerint mások és mások azok. Most már csak az a kérdés, hogyan nézzük közéletünket, úgy fogjuk-e fel, mint módszertani problémát, vagy pedig úgy, amit ez a szó: élet mindennapi értelmezésében jelent? Közben civórlások, háborúk, engesztelhetetlen gyűlölködések születnek egészen egyszerű gyakorlati kérdésekből s nem hogy államok és nemzetek nem tartják magukat semiféle közösen jónak és igazságosnak elismert elvekhez, hanem egy államon belül élő népek, népcsoportok vagy egvedek együttélése is Scyllák és Charybdisek között befereg, nem csoda, mert hiszen tág tér nyílik arra, hogy esetleg mindenki azt tartsa igaznak, amit akar s ezt tudományosan is alátámaszthatja. Így ezek és ezek noszthatnak el a részvét legkisebb jele nélkül s e tragédiák felforgatják a közösség belső életét is, az irodalomban és művészetben is állandó feszültséget okoznak, új módszerek és felfedezések jönnek létre, amelvek azzal az igénnel születnek, hogy megváltás a világot, de amelvek mégis nagyon rövid idő alatt elfünnek, mert kiderül, hogy senkinek se kellene. S kiderül az is, hogy az életben, dacára a rendszeresen kiadott tudománynak, a jogilag megszervezett állami-ságoknak s dacára a népművészet és az irodalom kelvében feltálat esztétikai világnézetnek, semmiféle támpont nincs, aminek birtokában az emberi együttélést kielégítően rendezzük. S hogy e tekintetben nem jutottunk a tönk szélére egészen köszönhetjük annak, hogy szerencsére az emberiség nagy része az életben nem teoretikus és módszertani megismerések alapján ítél, hanem egy pár megcsontosodott, évszázadok vagy évezredek óta kiejegesedett morális elv és nézet alapján, amelveknek értéke ugyan állandóan vita tárgya, de amelveket nagyjából mindenki elfogad, ha ugyan elfogad.

Vessük fel azért a kérdést, létezhetnek-e a köz-

élet minden terepnumán olyan valóságosan elismert erkölcsi vagy másnemű formulák, amelyek az emberi együttélésből eredő kérdéseket politikában, tudományban, irodalomban és a többiben kielégítően rendezik. Ezeknek kétféle tulajdonságai kell rendelkezniük. Az egyik az, hogy ne csak vallásilag legyenek megközelíthetőek, azaz ne csak transcendentális síkban mozogjanak, hanem a gondolkodás, értelem és a tapasztalás is igazolja azokat. A másik az, hogy általánosok legyenek, összhangban legyenek egymással s mindnyájan egy közös vezérelvtől függjenek.

Ilyen irányelvek csak akkor birhatnak abszolút igazságos és mindenkire kötelező jelleggel, ha azoknak természetszerű voltát könnyen belátjuk. Míg ugyanis e téren tájékozatlanság vagy viszonylagos szempontok uralkodnak, mi elintézettnak tartjuk, hogy jónak és igazságosnak csak azt lehet tartani, ami természetszerű vagyis természetes.

Mert csak egy olyan a földi életet elhatároló, abszolút és tőlünk független, de mindamelllett — ami fontos — szemcink előtt, gondolkodásunk és értelmünk által felfogható „igazság” létezik s ez a természeti erők megfellebbezhetetlen volta, egyszerű szóval maga a természet. Így eleve megdől az a felfogás, mely szerint az igazság sem elvileg, sem gyakorlatilag meg nem fogható, mert a természetvilág azzal, hogy tőlünk független, megfellebbezhetetlen tényező, elvileg reprezentálja olyan elintézését a dolgoknak, melyet igazságnak kell elfogadnunk, (nem is tehetünk mást) — gyakorlatilag is egyuttal, — mert szemcink előtt van, tapasztalható, érzékünk által felfogható, már csak azért is, mert mi is természetszerű lények vagyunk itt a földön a természetszerű élet minden kellékével ellátva.

Ha minden változik is, ez nem változik időtlen idők óta, a természet örök. Olvassunk régi leírásokat, álljunk meg a mult idők festményei előtt, amelyek rég elhalt embereket vagy rég elhervadt tájakat ábrázolnak és látjuk, olyanok voltak ezek akkor is, mint ma. Az ásatások és a történelem is ezt bizonyítja, hogy ha egyes állatfajok vagy népek el is tűntek az élet színpadáról, ugyanaz a természet szőtte meg csontjaikat, táplálta őket és rejtve vagy nyíltan alakította sorsukat, mely természet ma is, mint megfellebbezhetetlen hatalom szól bele a mi életünkbe. Ez változatlan s ami mégis változik az idők folyamán, az az ember erőlködése: a divat, a társadalmi etikett és más egyéb ilyen. De születésünk, halálunk, egész biológiai életünk (amik úgy hatnak a szellemi életre kölesönösen, mint régen) — ugyanúgy megy végbe ma is, mint akár a történelem-előtti korban. Nincs változás, hiába hengegünk a kultúrával, amely olyan, mint az ékszer a nön. Nem változtatja meg, csak tetszetőbbé teszi.

Itt csak az a kérdés, lehet-e a természeti törvényekből olyan fontos következtetéseket levonni, amiket az emberi társadalomban, annak minden elképzelhető részkerdeiseiben, etikában, szociológiában, politikában, irodalomban és mindenben, amiből az élet össze van téve, oly sikerrel alkalmazhatunk, hogy az a természetes igazságot mindenki számára teljes mértékben szemléltesse. A természeti törvények módszeres és taxatív ismerete nem lehetséges, mert még a természetbűvár sem képes erre s ez esetben csak a hivatalosan elismert természetkutaók járnának közel ahhoz az igazságos elvhez, ami a természeti világban kifejezésre jut. Ide olyan „módszerek” kellenek, amiket egyfor-

mán tud alkalmazni foglalkozásra való tekintet nélkül bárki. Azért nem abból a tapasztalásból kell levonnunk fontos következtetéseket az életre, amiket abból származunk, hogy a természeti törvények miként hatnak a természeti világban általában, hanem abból, hogy miként hatnak mireánk. Ez természetes, de egyszerű is, mindenki annyit ismer meg a világból, amennyit önmagában képes felfogni és megérteni. Egy kicsiny gyermek is ismeri a világot, amennyire neki elég s a felnőt is úgy van ezzel. Vagy az emberi társadalom legalacsonyabb fokán álló ausztráliai bennszülött épügy, mint az intellektuális európai önnömmaga képes első sorban megismerni azokat a természeti erőket, amelyek életét valóban döntően és határozottan megszabják.

Miután tehát a természeti törvényekből annyit fogunk fel, amennyi azokból reánk esik, világos, hogy mindenféle megnyilatkozás mások felé csak akkor lehet, a mondottak alapján, jó és igazságos, ha az önmagunk által megismert keretek között mozog. Vagyis, amit magamra nézve jónak ismerek, azt egyszerűen, miután jobbat nem tudok, de nem is tudhatok, mert természetellenes belemagyarázás volna, — a másokra is alkalmazom. Ez természetes elbírálása a jó fogalmának. Így annak az erkölcsi formulának, mely szerint „amit nem kívánsz magadnak, ne tedd másnak sem” természetszerű igazságára az emberi gondolkodás vezet el.

Az igazság azért nem tételes tudomány, nem konferencia megállapodás, nem végnéki jelszavak és hangzatos beszédek összessége, hanem az igazság az a cselekedet, amelyet önmagunk iránt úgy végzünk, hogy azt ugyanakkor mások iránt is fenntartás nélkül megcselekedjük.

Teóriák tehát az igazságról a világot nem tudják szebbé és boldogabbá tenni, ehhez konkrétumok kellenek: a természeti világ hatalmas, kézenfekvő igazsága, melynek vetülete minden emberben benne van. Leher, hogy ez a vetület mindenkién más oldaláról mutatkozik meg s születés, környezet és más adottságok befolyásolják. En például születésemnél, véremnél fogva magyar vagyok s e természetes adottságból folyó mindenféle megnyilvánulás mások felé amennyiben őszinte, úgy természetes és jó is szükségszerűen. Az adottságok folytán keletkező kibontakozások lehetnek különbözőek, de az alapelv egyszerű és igazságos, tehát természetes: mindenféle előképzés és ránk aggatott teoretikus-humanista adathalmaz nélkül sajátmagunk életével mérni az igazságot. A természeti világban is vannak különbségek, de érezzük, hogy azok mögött állandó és egyforma s valamj egyszerű morális elv húzódik meg, amelyet, ha talán megértenénk, minden érthetővé válna számunkra, amit titok fed még a természeti életben. Az emberi tettekben és mindenfajta megnyilvánulásban kell lenni egy döntő és mident elhatároló alapelvnek s ez nem más, mint sajátmagunk. Nevezhetem ezt természetes etikának, melyben az emberi együttélésből eredő összes kérdéseket nem historikus adatgyűjtés, és egyéb induktív módszerek segítségével, és nem is ötletek és teóriák felszínrehozásával akarják megoldani, hanem a sajátmagunk életéből eredő természetes és őszinte belátással.

A mondottakból két fontos megismerés válik ki. Az egyik az, hogy a népek együttélésében legfőbb kérdés az igazságosság elve, csak természetszerű lehet. A másik ebből következik: a társadalomban az elvi igaz-

ságosság érvényesülése a természetes alappilléren, az egyén morális magatartásán nyugszik elsősorban. — Ugyanezt a magatartást azonban közösségek más közösségek iránt csak úgy gyakorolhatják, ha legalább vezető rétegeket e természetes alapelv áthatotta.

Konkluzióként azért megállapíthatjuk, hogy azt a kérdéskomplexumot, mely a népek együttéléséből, akár kisebb, akár nagyobb közösségeken belül adódik, részleteiben megoldani hibás és nem is lehet. Az emberi élet ugyanolyan valami, melyben van jog-, orvos-, mér-, nöktudomány, szociológia, politika és a többi, amik egyenként lehet, hogy megoldásra várnak s amelyek még sincsenek összhangban egymással, mert művelőik külön-külön szemszögből nézik a közéletet. Kell tehát lenni olyan megoldásnak, mely nem ezt, vagy am azt akarja szanálni a világban, hanem csak egyet, de ami által minden szanálódik. Ilyen megoldás csak egy van, több nem is lehet, mert e megoldás a természet törvényén nyugszik s nem más, mint maga az egyén, a természetes egyén, elvonatkoztatva minden kultúrától, úgy amint a természettől van adva. Amennyiben az egyén élete természetes, e szó nemes értelmében, úgy a világ rajta keresztül válik jobbá s ugyancsak rajta keresztül minden, amj ebben az életben van: politika, tudomány, művészet, vagy irodalom őszintébb és igazabb szint nyer.

Egy ellenvetéssel számolnunk kell azonban, mely nagyon széles körben hangoztatott. E szerint éppen az a magatartás természetellenes, hogy másokkal úgy bánjunk, mint sajátmagunkkal. Ne felejtsük el itt, amit fentebb említettem, a természeti életből következtetéseket nem általában vonunk le, hanem csak egy adott területre vonatkozólag. Ez az adott terület jelenleg nem más, mint az emberi együttélés. Az emberi együttélés pedig vagy természetes, vagy nem természetes. Ha ez utóbbit gondoljuk, akkor az emberiség egész története hiábavaló volt s jövője az emberi társadalomnak nincs. De ha természetes a közösségi élet, úgy csak természetes úton lehet rendezni. Hogy az állat- és növényvilágban igen sok teremtmény nemcsak a védekezés, hanem a támadás könyörtelen elvét is ismeri, az nem okvetlenül irányadó az emberiségre nézve, melynek mégis csak más természetes hivatása lehet. Ha valamilyen csoda folytán a ragadozó állatok közösségben akarnának élni, bizonyára nem tehetnének másképpen, mint a hangoztatott életelv szerint, mert ennek ez a természetes útja. A természetben erre is találunk példát a társadalomban való élésre, sőt a szimbiózisnak is nagyon sok, szorosabb és lazább formáival ismerkedhetünk meg. A természeti élet végtelen gazdagságát jelzi, hogy az a nagyszerű életelv, amit úgy hívunk, hogy önfenntartás ösztöne, mindenütt másképpen mutatkozik meg. (L. Raoul Francé: Az állatok csodálatos világa.)

Nem kell sem pacifistának, sem aszkétának lenni, hogy emberi együttélésünket természetesen rendezzük. Az egyéni jólét, polgári kényelem, s továbbmenően az iparosodás és kereskedelem sem szenved csorbát ez által, de viszont természetes rendeződést nyer a szintén természetes együttélésében. Ami pedig a háborút illeti, ennek megszüntetése ugyan az emberiség elsőrendű feladata, azonban míg valamely közösségben és államban benne élő egyedek számottevő részét át nem hatotta az ismertetett morális elv, szó sem lehet békéről, miután fennáll lehetősége annak, hogy egyesek a maguk vélt igazságát erőszakkal akarják érvényesíteni.

E támadás ellen, mely a természetes együttélés meg nem értéséből, tehát természetellenesen születik, az egyén viszont természetes okokból, mint amilyenek életének és őszintén igaznak ismert, tehát természetes nézetecinek, vagy elveinek megvédelése, — védekezik. De ha mégis azt akarnánk, hogy a háborúk megszűnjenek nem kellene mást tenni, mint egy kicsit sajátmagunkat nézni. Mert, aki — mondjuk — családjával rosszul bánik, az adott helyzetben egy országot is tönkretesz. Vagy egy másik eset: kényelmes és tetszetős dolog, különösen biztonságos helyzetben a vezetőréteget szidni és felelőssé tenni a háborúkért: ilyenkor gondoljunk arra, milyen viszonyban vagyunk szomszédainkkal. A mindennapi tapasztalat számtalan esetben bizonyítja, hogy akik leginkább kiabálnak valami sérelem miatt, szívesen osztogatják másoknak ugyanezt.

Ezzel elérkeztünk a világ legnehezebb problémájához: az egyént megjavítani a közösségben, úgyhogy általa a közösségben kollektív formában is érvényesüljön a természetes morális elv kifelé és befelé. Valóban nagyon nehéznek tűnik fel e feladat: hogyan hasson oda az állam, hogy az egyének teljes lelkiismeretességgel végezzék kötelességeiket. Mert nem kétséges, hogy az államban valamit kell tennie egyéneinek megjavítása érdekében, nem bizhat csupán egyéneinek tetszésére vagy nemtetszésére olyan ügyet, mely elsősorban is a közösség legfőbb érdeke.

E tekintetben a vallásoknak igen nagy és természet szerű hivatásuk van. Ámde, miként azt már mondtam, ami transzcendentális síkban lehet megközelíteni, azt az emberiség nagy átlagában csak vonakodva fogadja el. Az emberi elgondolkodásnak és értelemnek szükséges magától is belátnia az igazságot. Miután pedig e természetes igazság, hogy amit nem kívánsz magadnak, ne tedd másnak, a keresztyénségben éppen benne van, sőt e formulával azon keresztül ismerkedett meg a világ, bátran lehet állítani, hogy az emberi gondolkodás igazolja a kétezer éves keresztyénséget. Szerintem azért a keresztyénség nemcsak vallás, hanem a természeti törvényeknek elsősorban is az ember lelki-világában való megnyilatkozása.

De kell, hogy amit a keresztyénség erkölcsi téren tanít, senki sem tud jobbat kitalálni, éppen azért, mert a természetes igazságon kívül nem is lehet más igazság. Valamennyi humanista, moralista van e világon, mindig erre tér vissza hatalmas szóáradatok kíséretében, hogy úgy tűnjön fel, mintha nem a keresztyénség, hanem ő találta volna ki. Mert az emberek sokszor szegyelők és eltakargatják a vallásos motívumokat életükben, amin nem is csodálkozom. Évszázadokon át a természettől és valóságtól messze elszakadt gondolatkörnek tartották a keresztyénséget. Eljön az idő, amikor ki fog derülni, hogy az emberiség lappangva vagy nyíltan tévedett e tekintetben s az emberi gondolkodás teljes mértékben kell, hogy igazolja a keresztyénség tanításait, esetleg más téren is. Ennek megvalósítása a jövő feladata.

Hogy megtörténhet-e olyan változás és átalakulás az emberiség életében, melyben az egyének önként jobb útra térnek? — ez olyan kérdés, amelyről lehet vitatkozni, biztosat tudni azonban csak egyet lehet: Naturalia non sunt turpia. Az emberi társadalomban sem lehet természetellenesen cselekedni sokáig büntetlenül.

Az elmondottak inkább csak elvi szempontok vol-

tak. Szükséges azonban a gyakorlati életre nézve belőlük levonni olyan következtetéseket, amiket alkalmazni lehessen kisebb vagy nagyobb közösségekben. Könnyen belátható ugyanis, hogy annak felismerése, mely szerint az egyén természetes morális magatartásától függ a közösség jóléte, magában véve gyakorlatilag még nem sok eredményt hoz. Szükséges az államnak irányítás alá venni tagjainak szorosabb értelemben vett jellemnevelését. Ez a nevelésügynek bizonyos szempontok alá való helyezését jelenti. Ezek a szempontok a következők:

Miként szűkebb értelemben vett biológiai életünkben belátjuk, hogy csak a természetszerű élettel tartathatjuk fel magunkat, mert a természetellenes magatartás gyors, vagy lassú, de biztos halált hoz, — úgy lássuk be, erkölcsi, kulturális és egyéb szellemi téren se tűrhetjük, hogy természetellenes ötletekkel, teóriákkal vagy tanokkal pusztulásba vigyék emberi életünknek azt a részét, mely a közös jó, szép és igaz megteremtését óhajtja az emberi együttélésben.

Az ember természetszerű magatartását saját maga életével méri. Ennél őszintébbet és természetesebbet egyszerűen nem lehet kitalálni. Ne engedje meg a megszerzett közösség, az állam azt, hogy olyan tervek kerüljenek megvalósításra, melyeknek feltalálói a világ kincséért sem alkalmaznák magukkal szemben ugyanazt. Mennyi olyan természetellenes írás látott napvilágot csak az irodalomban például, melynek írói a maguk családi életében egy pillanatig sem szeretnének ugyanolyan eseményeket látni.

Az, hogy a keresztyénség kijelentésen nyugvó igazságát, t. i. mások iránti tetteink mértéke sajátmagunk élete legyen, természetszerű etikának ismerjük meg, az az utóbbit felmagasztalja, az előbbit pedig közelebb hozza az emberi gondolkozáshoz és értelemből. Bár erről írni nem az én feladatom, elvégzik nálam hivottabbak, mégis meg kell említenem, el kell tűnnie egyszerű annak a felfogásnak, mely ellentétbe állítja a természeti világot a keresztyénséggel. Senki sem tagadja, nem is tagadhatja, hogy a keresztyénségben nem működnek természetfeletti erők, sőt e természetfeletti

erők hatását kiváltságosoknak sokszor láthatjuk is, de viszont azt is be kell látni, hogy e természetfeletti erőket nem az átlagember kezébe adta az Isten; nekünk természetes eszközöket és erőket adott, bizonyára azért, hogy vele természetszerűen éljünk.

Az államnak fel kell karolnia a keresztyén etikát, de a szépért, jóért, igazért való rajongást, mint határozatlant és szétfolyót az emberiségnél egy teljesen reális és természetes meggyőződésnek kell felváltatnia. Ma még ugyan rajongásnak, nem ritkán lelki eltévelyedésnek tartják, ha valaki komolyan igazat akar mondni és a jót nemcsak a szájával, hanem — mondjuk — cselekvésével is gyakorolni óhajtja. E tekintetben számos példát láthatunk, magam is voltam úgy, amikor bátrabban hangoztattam ez elveket, azt vélték, talán menőfélben van az eszem s még szanatóriumot is ajánlottak, mert az embereknek általánosságban az a felfogásuk, hogy nem kell komolyan venni semmit, mert megárt, azonban el fog jönni az az idő (mert az emberiség jövőjében hiszek), amikor az emberiség felismeri, hogy annyi harc, békétlenség és csapás után, nincs más megoldás, csak az egyedüli és természetes: *jónak kell lenni*. Jónak, de a szó nem elavult rajongásos, hanem természetes értelmében. Az emberiség együttélésében, mindenféle közösségben nem azért leszünk jók, nem eszünk, megértőek, egymás iránt figyelmesek, mert mindenáron ilyenek akarnak lenni, hanem azért, mert ezeknek gyakorlását, mint egyetlen természetes életformát ismertük meg. Az egyedek, népek, nemzetek, fajok csak e természetes életforma figyelembevételével tudnak meg lenni egymás mellett, mert ha ezt sutba vágják, béke nincs s a természet rendjén sérelem esik.

Az emberiség nagy kérdéseit azok fogják megoldani, akik nem szakadnak el a természettől, egyszerűek és közvetlenek. Ma még a népi erő, az egészséges közvélemény valami csodálatosan konzervatív átfogó ereje. Lesz idő azonban, amikor a természetellenesen fejlődött kultúra, visszatér az egyszerűre és természetesre, hogy tudományos értelemben is beigazolva lássuk: a természetes megoldások jók és örökké tartók.

Kigyóssy Dezső

A román népi műveltség magyar elemei a Nagyszamos felső folyása mentén¹

A magyarság népi művelődésének földrajzi határai nem azonosak a magyar nyelvterület határával. A magyar népi műveltség nem végződik ott, ahol az utolsó magyar szó hallható, hanem azon jóval túl, sokkal szélesebb körben eleven ható erő, a mindennapi életet irányító tényező. Ennek a műveltségnek az örökösei lettek a kipusztult magyarság helyébe lépő nemzetiségek és számukra jobb életet, magasabb életszintet jelentett. Nagy erejét a Kárpátokon túlra is kisugározta és befolyásolta a minket körülvevő népeket.

Az elmúlt évtizedekben sokat olvashattunk a nyugati népeknek reánk gyakorolt hatásáról, de annál kevesebbet arról, hogy mit is jelentett a magasabb kultúrájú magyarság a környező népek számára.² Mivel já-

ruktunk hozzá népi művelődésük emeléséhez? Számba kell vennünk ezt a kirajzott kultúrhatást is, amelyet úgy tekinthetünk, mint az Amerikába vándorolt második generációt. Ez is magyar kultúrával termékenyítette meg a távoli országok kietlen pusztaságait. Ő maga már nem is beszél sokszor magyarul, de kultúráját apjától örökölte és az magyar.

Ennek a népi művelődési hatásnak a teljes és részletes feltárása fogja megmutatni, hogy milyen helyet foglal el népünk a környező népek között. E téren való munkálkodást érdekessé teszi számunkra az a körülmény is, hogy e vidék szűkös közlekedési hálózatával és a román réplélekben fejlődő konzervatívizmussal számos régi magyar népi műveltségi elem megőrzőjévé vált.

Az alábbiakban saját gyűjtésem alapján kívánok néhány jellegzetes példával rámutatni a magyar népi művelődés hatására a Nagyszamos felső folyása mentén többségben lakó románság életében.

¹ Részlet a szerző készülő munkájából.

² V. ö. Gunda Béla: Magyar hatás az erdélyi román népi műveltségre. Kolozsvár, 1943. — Gunda Béla: A román pásztorkodás magyar kapcsolata. Nép és nyelv. I. Kolozsvár, 1941.

A román asszonyok a szülés után néhány nappal már tovább dolgoznak. A gyermeküktől nem válhatnak meg, ezért magukkal kell vinniök a mezőre, vásárba vagy bárhova a bölcsővel együtt. Ez könnyen megvalósítható hordozható bölcsőjükkel. Ez a bölcső négy vadászszékszerűen összecsapható lábra kifeszített erős vászonból áll. Benne a gyermek úgy nyugszik, mint a kifeszített hálóban. Menet közben az anya a vállára veszi és könnyen hordozhatja murkahelyére. Ma már csak a félreeső falukban használják. Ennek román neve *săhăidac* és ez lehet a románság régi bölcsőformája. Ugy látszik, hogy portatív jellege a románság régi, szilaj állattenyésztő életmódjához, gyakori vándorlásához szorosan alkalmazkodik.

Már az eldugottabb falukban is látható egy másik bölcsőforma és ez a szélesebb völgyek lakosságánál egy újabb fejlődési fokozattal együtt uralkodóvá is vált. Ez egy teknőalakú bölcső, a két végén kiemelkedő szárrakkal, ennél fogva a ház gerendájára is erősíthető. Olykor e szárrak hiányoznak, de tartós kivitelre így sem alkalmas. Ez már állandó letelepülést kíván, ahonnan csak kis távolságra vihető. Érdekesen mutat rá a bölcső eredetére, *leagăn* a neve, amely román tudósok szerint³ is a magyar *legereni* ige származéka. Ugyanezzel a névvel illetik azt a legújabbban elterjedőben levő bölcsőformát is, amely íves talpakon nyugvó és hirtalószékszerűen ringatható.

A bölcsők tanúsága szerint tehát a letelepedő románság kezdte elhagyni a nomád életmódja mellett nélkülözhetetlen portatív bölcsőt. Csak egyes zártabb helyeken őrizték meg napjainkig a kölesönzött formákkal párhuzamosan. Más helyeken a környező magyarságtól átvette a magasabb, letelepedett életformához találóbb, helyhez kötöttebb bölcsőket, elnevezésükkel együtt.

Ha a jelzett vidék faluit járva egy házba betérünk, feltűnnek nekünk mindjárt a ház falait díszítő szentképek és nagyszámú cserépkancsók, tányérok kendővel körülvéve. Egyetlen házban 150 darab mázas edényt számoltam meg és ezek a szobát igen díszítették, kissé keletiesen zsúfoit jelleget kölcsönöztek. Ezeket az edényeket részben a nagyobb helységek (mint Naszód, Oradna) hetivásárain, részben meg a falukon házáló cserépesektől szerzik be. Az árusok majdnem mind a korondi fazekasgóból indulnak ki áruikkal. A piaci árusok vallomása szerint⁴ apjuk és nagyapjuk is erre a vidékre hordta a cserépedényeket. Régebben Délerdélyt is bejárták, sőt a Kárpátokon túl is nagyon kedvelték áruikat. Az említett árusok javarésze maga is fazekas, de jövedelmezőbb számukra az áruközvetítés, amióta a nagyobb üzemek dolgoznak Korondon. Utvonatuk nagyjából mindig azonos: Korondon rakodnak, Marosvásárhelyen át Bethlenig jönnek kőberes szekerekkel, majd az ottani hetinac után Naszódot, Kisilvát, Oradnát látogatják, Oradnáról indulnak vissza Beszterceére, majd Szászlekenőre, Tekén át Szászrégenben kötnek ki. Szászrégenből a legrövidebb úton Szóvátán át mennek újból haza rakodni. Elmondják, hogy elődeik is ezt az útvonalat követték, de néha a Visó völgyén át Máramaroszigetig is elvergődtek. A román lakosság igen kedveli edényeiket. Szekerük előtt min-

³ Cihac A.: Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Francofort s/M. 1879. 511. lap.

⁴ Ezt a vidéket járják Lőrincz János, Tamás Gergely, Tamás Imre, Oláh Sándor és más korondi lakosok.

dig sokan áldogálnak, ha nem is vásárolnak mind, de gyönyörködnek a szép, mázas edényekben.

A jelzett útvonalon kívül a cigányok is hordják a korondi fazekakat. Ők csak ritkábban alapítják üzleti tevékenységüket a hetivásárookra. Inkább a kisebb falukat járják és rongyért, juhbőrért, néha lisztért is adják az edényeket. Ezeknek az útvonalaknak igen nagy jelentőségük van a magyar—román kultúrhatás felmérése szempontjából. Ezek az árusok tudtukon kívül is a magyar népi kultúra közvetítését végzik. Arról nincsen tudomásunk, hogy a nemzetiségek számára más díszítésű edényeket készítenének. Ez képtelenség volna, hiszen útjukban magyar helységek vásárait (így Maros, vásárhelyt is) érintik.

Ennek a magyar művelődési hatásnak nyelvi nyoma is van, amely a terminológiában nyilatkozik meg. A félkupás köcsög neve: *fele*, a kétkupás, fogantyús fazéké: *cală cu tartă* (tartó-füle). Mindkettőt tej, savanyú tej, tejjől hordására használják a szoba díszítésén kívül.

A más anyagból készült edények sorából meg kell még itt azt a bádögöt készült 3 lábú, tartóval ellátott edényt említenünk, amelyet a szabad tűzhelyen használnak a parázsra állítva. Ennek a román neve *laboșu* és ez érthető is, hiszen lábakon nyugszik. A magyar lábának már régen nincsen lába, ahogyan a szabad tűzhely is tűnöfélében van és így a lábak fölélegessé váltak. A román parasztság *laboșu*-jának még ma is lába van és ezzel a régi magyar elnevezéssel együtt a régi magyar formát is őrzi.

Nem csupán a felnőttek eszközei között találunk magyar eredetű tárgyakat, hanem a gyermekek játékszerei között is. Kedvelt téli játéku a korcsolyázás fakorcsolyával. A fakorcsolya román neve *talpalău* (m. talpaló) azt igazolja, hogy ezzel a szerszámmal magyar közvetítéssel ismerkedtek meg. Kár, hogy a magyar nyelvből már nagyrészt kiveszett ez a szó, csak a románság őrzi tovább. Ez a szó különben még egyébként a jelölésére is használatos e vidék román nyelvújításában. Jelenti ezenkívül a szán talpának azt a toldalékát, amelyet faszegekkel a régire erősítenek, ha már nagyon elkopott. Feltűnő az, hogy a korcsolyát illetik ezzel a szóval holott az határozottan csúszásra való, nem talpalásra, járásra. Valóban találhatunk ezen a vidéken facipőszzerű alkalmatlanságokat, amelyekkel a nagy hóban, sárban járnak, talpalnak és ennek a neve szintén *talpalău*. Valószínűen ettől a szerszámtól formai hasonlósága folytán névátvitellel kaphatta a gyermekek korcsolyája is a talpaló nevet. A fakorcsolya talpa domború és az orra felfelé görbül. Oldala két helyen át van fúrva a madzag felerősítésére. Felkötése úgy történik, hogy a bocksort ráhelyezik a talpra, két oldalt felemelik a madzagot, egymásbadugják, az így képzett fülekbe egy darab ágat tesznek és addig csavarják, míg szorosan fogja a talpat. A ágacska neve: *ciacănă*. Ez a szó magyar jövevényszó a román nyelvben, mert a magyar nyelvújrási „fakorcsolya” jelentésű csáklya szóból ered. Feltűnő, hogy itt egy kis rész viseli az egész tárgynak az elnevezését (pars pro toto). A csáklya szóval jelölik egyébként még azt a szorító fát is, amellyel a tüzfahordó szekerek vagy szánok farakományát összetartó láncot megszorítják, akárcsak a fenti korcsolya madzagát.

A románok által használt szekér különös érdeklődésünkre tarthat számot, mert a szekér egyes részeit

jelölő elnevezések arra mutatnak, hogy a magyarságnak jelentős része van ennek a fontos járműnek a megismertetésénél. A szekér ma a földművelő ember számára nélkülözhetetlen, ezzel szemben a magas helyi legelőket járó, pásztorkodó románság számára nem alkalmas szállítóeszköz. A leteleplülő, földművelésre szorult nép a velük érintkező magyarság útján ismerkedett meg a szekér mai formájával. A magyar Lodnármas erség az egész világon híres volt. Más, nyugati nemzeteknél is nagy becsben volt a magyar kocsi. A Kárpátokon túl élő románság is a magyar bodnármeztől tanulhatta tudományát, hiszen a szekérrészek elnevezései ott is jelentős részben magyar jövevényszavak.⁴ A magyar bodnármezt mindig szívesen látott iparosok voltak a Kárpátokon túl. Öreg bodnármezt elbeszélése szerint Udvarhely és Marostorda vármegyéből⁵ a múlt század második felében sok bodnárlegényt csalogattak át Moldyába. A felszabadult segéd egy kis kaland- és kereseti vágytól indítva, könnyen nekivágott az útnak. Elbeszélések szerint minden írás nélkül átlépheték a határt és Romániában se nagyon firtatták az iratait, ha iparos volt. A magyar bodnármezt nagy művelődési hatásairól írott emlékeink nincsenek, de még él sok öreg mester azok közül, akik ezt az utat maguk is megjárták. Bizonyára fontos szerepük volt a híres magyar szekereknek is, akik gyakran fuvaroztak Romániából. A névtelen magyar iparosok művelődési ha-

tásának egyedüli nyoma ma a román szekérnek formai hasonlósága a székely szekérrész és felszerelés magyar elnevezése, amelyek egy magasabb kultúrfokozatú szekér fontos alkatrészei.

Igy feltűnik mindjárt a tengely neve *dric* (magyar nyelvjárási derék) alakban. Ezen forog a fergettyű, románul *sfergyeteu*. A szekér lajtorját (*loitrile*) rögzítő kapcsot *scopcie*-nek hívják. Többféle fogalmat jelöl a *ffustei* szó, a szekérnél a lajtorja gömbölyű zárjának a neve. A lajtorják a löcsökre (*leuca: leucile*) támaszkodnak. Német jövevényszót közvetítettünk a felhérc (német Vorholz) szóval, amelyből a román *felihertu* fejlődött. A lovak a hámfánál, másképpen késelyfánál (*chisafau*) fogva húznak. A ló nyakában levő nyakló (*naclau*) karikájához erősítik a tartószíjat (*tartau*).

Példáinkat még szaporíthatnánk, azonban ennyi is elég annak bemutatására, hogy a magyarság magas népi kultúrát sugárzott át a szomszédos népek felé. Ez a kultúra mindig emelkedést jelentett, ahogyan a bocskor és a tüssző átvétele is emelkedést eredményezett az átvétel korában. Különösen szembetűnő ez az emelkedés az elébb felsorolt példáimmal a szekérről, ahol a magyar jövevényszavak arra mutatnak, hogy magyar követéssel egy fejlettebb szekérről ismerkednek meg a románok, amelynek már lajtorjája, löcse, fergettyűje van, amelyek nem szükségképpen részei egy primitív szekérnek. Magasabb életszintet, magasabb igényeket, a román népi művelődés emelkedését jelentik ezek számunkra, számunkra pedig a magyarság népi kultúrájának erejét a szomszédos népek felé.

Dr. Incefi Géza.

⁴ V. ö. Pamfilie T.: Industria casnica la Romani. Bukarest, 1910. 131—138. lap.

⁵ Innen való az adataim, de bizonyára Erdély más részéből is.

K Ö N Y V S Z E M L E

magyarság

BARÁTH TIBOR: AZ ORSZÁGÉPÍTÉS FILOZÓFIÁJA A KÁRPÁTME-DENCÉBEN. Kolozsvár, 1943.

A kolozsvári egyetem magyar történelmi katedrájának fiatal professzora Baráth Tibor, mint a Nemzetközi Történelemtudományi Bizottság titkára, hosszú éveken keresztül Párizsban élve, a francia historikusok nagyvonalú, összefoglaló jellegű munkásságát a legközvetlenebb szemléletből ismerhette meg. A „nemzeti” történelemírás talán minden népnél erőteljesebb a franciáknál. Sokan vizsgálták náluk: mi is a francia nemzet küldetése, történelmi hivatása, feladata azon a helyen, amit lakóhelyül és államul a Gondviselés félrelöktetetlen törvényei számára kijelöltek? Természetesen nemcsak a franciáknak, hanem minden népek megvan a maga élettörvénye, amit be kell teljesítenie. Baráth Tibor e kötetében azt tűzte ki magának feladatul, hogy megfogalmazza politikai síkon a magyar küldetés történelmi mítoszát.

A múlt század objektivitása és az úgynevezett pozitivitásra való törekvés a történetkutatókat ép úgy az

analízis felé hajtotta, mint ahogy a természettudósok is a részletkutatás, az elemzés irányában fejlesztették munkásságuk irányát. A historikusok is húzódoztak a szintézistől. Így azután bár széles felületen érdekes témamrészeket sikerült megvilágítani, a szűkkörű kutatók imbolgó, apró mécseslángja sohasem tudott fáklyafénnyé erősödni, melynek világánál utat tudtak volna mutatni a századforduló eszmevilágában keresve tántorgó népeknek. A franciák ellenben azért tudták vállalni a népekre nehezedő minden áldozatot a nagy háború során, mert mély tudású és lelkesen francia historikusaik az elemi iskoláktól az egyetemekig és a nagyközönség legszélesebb rétegei számára is — mint például Lavisse — meghirdették népi küldetésük, missziójuk eszméit és rábírták néptársasukat, hogy vállalják az ebből fakadó feladatok maradéktalan teljesítését. A mi számunkra Baráth Tibor írta meg először a magyar sorstudomány szintézisét, meghatározva fajtánk számára a teret és kijelölve az életkeretet, melyben „élünk és hal-

nunk kell”.

Tanulmánya abból indul ki, hogy a Kárpátmedence önálló állam fenntartására hivatott s benne a vezérszerep a Magyar Alföldet illeti meg. Tétele szerint „csak az az állam lehet tartós, amely központi elhelyezkedésű és az egész térséget kitölti, tehát az úgynevezett alföldtörzsi medencé-állam. Viszont minden olyan állam, amely a Kárpátmedencének csak egyes darabjait foglalja magában, vagy valamelyik melléktáj vezérlőterére épült fel, tehát peremállam, eleve a bukás esírát rejti magában.” Mint valami wagneri mesterművön a vezérmotívum, úgy kerül újból és újból a szemünk elé a kötet következő fejezeteiben az az alapítétel. A Kárpátmedence térdinamikáját vizsgálva, megállapítja, hogy annak nyugati kapuján keresztül a belseurópai nagytér (tehát a német, vagy olasz impériumok) elhatározó befolyást gyakorolhatnak sorsára. Délfelé viszont a Kárpáttér jelent vonzási erőt, melynek körébe az egész északbalkáni peremvidék beletartozik. A Kárpátok gerincvonulatával határolt három oldal

azonban már elválasztó övezetet jelent, amelyeken át immár nem vonzó, hanem taszító erők uralkodnak, melyek teljes intenzivitásukkal való érvényesülhetése érdekében szükséges, hogy a gerincvonulatot katonailag és politikailag a medenceállam népe korlátozás nélkül birtokolhassa. Az ázsiai óriás térrel szembenálló kárpáti óriásátnak egységes birtoklása nemcsak a medencetájnak, hanem egész Európának is léteérdeke. Annak a népeknek, amely a Kárpáttér követelte Európavédő feladatot maradéktalanul kötelességének érzi betölteni, egyrészt szívvel-leléssel kell a keresztény kultúrközösséghez csatlakozni, másrészt ennek védelmére roppant áldozatokat vállalva Kelet felé záró reteszállást kell elfoglalnia. Ilyen politikai érzékkel és kiváló katonatulajdonosságokkal rendelkező nép a történelmi időkben csak egy jelent meg ebben a térségben és ez a magyar volt. Előttünk a rómaiak, a húnok, az avarok, majd a frankok próbálták államot szervezni, de mivel ezt nem tudták a kárpáti tér fenti princípiumával összhangban megvalósítani, hiányérzet nélkül eltűntek e földről.

A következőkben Baráth Tibor új szempontú összefoglalását adja a Kárpátmedence történetének a magyar vezetés alatt, melynek kezdetére azt az érdekes és jellemző megállapítást teszi, hogy míg a nyugati államok kialakítása hosszú harcoknak lett csak az eredménye, addig a magyar királyság kialakulását nem előzte meg semmiféle provincializmus, hanem az egyszerre töltötte ki az egész teret és foglalta magába az egész népet. Európa legelső nemzeti államát tehát a magyar államban kell szemlélni. A magyarság által megszervezett kárpáti életterbe befogadott idegen népi elemek, a későbbi nemzetiségek, nem jelentettek volna problémát és veszélyt népünk számára, ha Moháccsal be nem következik a nagy magyar tragédia. Igaz, hogy a török sem tudta megoldani a maga számára a Kárpáttér problematikáját, mert hiszen peremterülete volt csak az ottomán birodalomnak, de következményeiben kegyetlenül tragikussá vált mégis számunkra a másfél század, mert oly soknépű országgá változtatta földünket, hogy a hagyományos megértő együttélés folytatása már nagy nehézségekbe ütközött. Buda felszabadítása után 1867-ig újból Kárpáttér ellenes uralmi kísérlet következett, most meg a keleti németiség részéről. Hiába volt azonban a nagyszámú be-

telepítés, az államter problémáját kívülről megoldani megint csak nem sikerült és át kellett adni az állam-szervezés feladatát újból a medence egyetlen vezető népének, a magyarságnak. Ez az átadás azonban — sajnos — későn történt meg ahhoz, hogy a török háborúk és az osztrák hegemonia idején rengeteg vért és ellenálló erőt vesztett magyarság eredményesen meg tudta volna oldani államának megbontott népi rendjét: az ellene és uralma ellen forduló nemzetiségek problémáját.

1918-ban a Kárpáttérben ismét a leggyengébb politikai felépítés, a tiszta peremállamiság korszaka következett be. Tájunk ismét rengési zónába került. Nem volt kétséges, hogy ezek a szervi hibákkal, valamint térdinamikai és korszakbeli ellentmondásokkal világrajótt peremállamok, amelyek belpolitikailag minden reális államfenntartóerőt nélkülöztek, rövidesen fel fognak bomlani, s valóban — kb. ugyanannyi idő alatt pusztultak el, mint a hún és a frank birodalom összeomlása után kefelkezett akkori államformációk, megint újból beigazolvva, hogy földünkön miképpen nem lehet tartós államokat építeni. Az újabb európai nagy rengés idején tehát megint csak a magyarság volt az, melynek számára biztosítani kellett e térben a vezetőszerepet, hogy Középeurópa politikai rendjének állandóságát egyáltalában fenntartani lehessen.

Hogy a magyarság vezetőszeropét e tájban újból és véglegesen biztosíthassa és a Kárpáttér követelte nagyhatalmi feladatát is betölthesse, Baráth Tibor szerint a legfontosabb a nemzetiségi probléma megoldása. A megoldást az idegen népelemek eltávolításában látja, mégpedig a politikailag asszimilálhatatlan görög és zsidó vallású néprészek kitelepítésében, amelyet követne a külföldön élő magyarok visszahozatala és ezzel kapcsolatban egy nagyarányú belső telepítés. Ezen az úton haladva a nép és államterület török korban megbomlott összhangja szerinte ismét helyreállítható volna és hazánk földje a középeurópai sorsközösség legnagyobb hasznára megszűnnék politikai rengészóna lenni. E belső problémánk megoldásán túl azonban, hogy valóban középdunai nagyhatalom lehessünk, célunkul azt kell kitűzni, hogy lehetőleg szoros, sőt közvetlen kapcsolatot találjunk az olasz és a bolgár lérséggel is.

A népe sorsáért aggódó és jövőjét

kutató olvasó számára igyekeztünk tömören összefoglalni Baráth Tibor elgondolását annak az országépítésnek alapelveiről, amelynek alapköveit az életüket áldozó honvédtestvéreink most rakják le a Kárpátok előterében. E szüksézávú kivonat azonban nem elég ahhoz, hogy kellőképp értékelni tudjuk e nagyszabású szintézis óriási távlatokat kibontó jelentőségét. Kezünkbe kell venni a könyvet és oldalról-oldalra kell e munkában elmélyednünk, hogy a maga tisztaságában és súlyosságában értékelni tudjuk mondanivalóját. Hosszú idők óta az első historikusunk Baráth Tibor, aki ennyire plasztikusan formálta elénk a Kárpáttér jelentőségét és ami ebből fakad, a magyar feladatokat. Hogy belső megerősödésünk egyedüli útja csakugyan az, noha hogy a zsidóságon kívül még a görög vallású nemzetiségeinket, tehát a románokat, szerbeket (és a németeket) is kitelepítsük a Kárpáttérből, ahhoz nehéz hozzászólni. Kötségtelen, hogy tényleg népéről van itt szó; hiszen pl. a szerbesség a maga nagy tömegében 1690-ben csak azzal a feltétellel kapott letelepedési engedélyt a magyar Dunatájra, hogy amint a török uralomtól régi hazájára felszabadul, oda újból visszatér.

Az évszázados együttélés eddigi formáin és keretein a legutóbbi évtizedek eseményei következtében valószínűleg változtatni kell. Meg kell valianunk, hogy minden igyekezetünk ellenére sem tudtuk — igaz, hogy nem a mi hibánkból, — e népeket annyira közel vonzani magunkhoz, mint szeretnénk volna. A liberális századforduló óta az egységes politikai magyar nemzet ideológiájának bűvkörében éltünk és nem akartuk tudomásul venni, hogy a Kárpáttérrel velünk együtt betöltő, a velünk egy hazában élő és ezért a földért velünk együtt dolgozó, sőt küzdő népek nemzeti öntudata az utolsó fél század alatt kétségtelenül nemcsak megnövekedett, hanem olyan erejűvé fokozódott, hogy ma már az egykori délibábos, asszimilációs politika hívei is kénytelenek átlátni, hogy a hazai népcsoportok a maguk sajátos népi életének a lehetőségig teljesen szabad kiélését immár mind erőteljesebben követelik. (Lásd legutóbb a parlamentben a német és rutén nemzetiségi pártok megalakulásának bejelentését.) De kiáltó példa erre a legutóbbi, 1941. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi adatsorai. Teleki Pál gróf kezdesére ugyanis új

kérdőpontot iktattunk be a számlálólapokon a népesség nemzetiségére vonatkozóan. A kiadott utasítás szerint „minden befolyástól menten és anyanyelvére való tekintet nélkül megjelölendő az a nemzetiség, amelyhez tartozónak a megszámlált érzi és vallja magát.” A feldolgozás azután megdöbbentően érdekes adatokat hozott ki. Kitént ugyanis, hogy míg a kereken 127.000 horvát anyanyelvű lakosból mindössze 12.000 vallotta magát horvá, nemzetiségűnek is, vagy pl. még a 70.000 vendből csak 20.000 mondta magát vend nemzetiségűnek, addig a 164.000 szerb közül már 159.000 érezte és vallotta magát a szerb nemzetiséghez tartozónak, tehát szemben a Muraköz és a határterületek horvátjainak és a hű vend néppel, mindössze 5.000 (!) vállalta a magyarsággal azonosuló sorsközösséget. A többi görög vallású népcsoportokra vonatkozóan is hasonlóan meglepő adatokat mutatott ki a Statisztikai Hivatal (lásd a Magyar Statisztikai Szemle 1943. évf. 5—6. számát.) Eszerint addig, amíg a hazai 720.000 német anyanyelvűből mintegy 200.000-en magukat magyarnak vallották és a 269.000 szlovákból is kereken 100.000-en álltak a magyarság táborába, addig az 1.100.000 román közül csak 50.000-en, az 564.000 rutén közül pedig éppen alig 18.000-en tették magukévá a Kárpátiér előírta sorsközösségből folyó felsorakozás kategórikus imperatívusát. A fenti számok nyersen és kendőzetlenül mutatják meg a népek lelkének belső tartalmát. Igenis, túlnyomó részük nem más mint más nemzeteknek a mi földünkön élő tagjai.

Most már azonban századok óta együtt élünk. Hogy ez az együttélés milyen mértékben és melyikükre volt előnyös, arról külön kötetet lehetne és kellene írni. Hogy a jövőben a Kárpátiért kitöltött népek számára mi lenne az előnyösebb, a további testi-éri szimbiózis, vagy az elkülönülés keresése, azt teljes határozottsággal megmondani nem igen lehet. A fenti számok azonban, amelyekre Baráth Tibor munkájában még nem hivatkozhatott, az eddigi békés együttélés változatlan folytathatásának lehetőségében való hitet még az eddig bizakodó lelkében is megrendíthetik. Mégis azt hiszem, hogy az ultima ratio előtt meg kell mindenképen próbálni az őszinte kézfogás és együttműködés lehetőségének keresését is.

Viléz Nagy Iván dr.

MAGYARSÁGTUDOMÁNY ES NEMZETNEVELÉS; gyűjteményes munka, Debrecen sz. kir. város támogatásával. — Debreceni könyvek kiadása 1944.

„Könyvünk borítólapjára a nyugtalanság évét nyomattuk. Akkor jelenik meg, mikor a háborúval szorosan összefüggő feladatokat az egyéni és nemzeti tudat szélére vetette ki nagy népek létküzdelmének fenyegető közelsége, elsodort életünkért való aggodásunk...” Így köszönt be ez a könyv, amely háborúban is a tudomány fátyalángjánál akarja éleszeni, óvni a vihartól és „...olyan önvizsgálatai eredményeit gyűjti össze, melytől a válság szellemi részének enyhülését reméljük”.

A gyűjteményes munka 12 tanulmányt tartalmaz, melyek sorrendben így következnek:

Balogh Béla: A magyarságkutatás antropológiai eredményei. Megállapítja szerzője, hogy egységes magyar fajta nincs, ez igaz és így germán és szláv sines. Csak hogy mint minden kérdésnek ennek is két oldala van, nevezetesen, hogy tisztán kezeljük a rasszantropológia tudományos állásfoglalását (mert akkor valóban nincs tiszta faj és ez hihető is) avagy bizonyos szempontok figyelembe vételével (mint azt a fogalmat is alkotó németek teszik a Rasstheorie alapján). Ez utóbbi esetben mégis beszélhetünk valamilyen egységes fajról, mert különben szükségtelen lenne a fogalom elnevezése és használata. Foglalkozik a továbbiakban a magyar rasszantropológiai kutatások kérdéseivel, melyeknek vizsgálatai lényegében a magyarság vérségi eredetének kérdése körül csoportosulnak. Végül rámutat a magyarságbiológia két fő irányára, mely kvantitatív, illetve kvalitatív népesedési politika alapján reméli a jobb magyar jövőt.

Boda István: A magyar lélek alapformái és természetes fejlődéslehetőségei. Általános fejtegetések közepette rámutat a szerző arra, hogy „...a külön magyar lelkiség egészének vannak bizonyos végső és sajátos általános alapformái, amelyek a magyar lelkiségnek bármely különös és részleges szempontból vett megnyilatkozását színezik...” Összegezi a sajátosan magyar értékelő, ítélő, viselkedési életbeállítódás alapjait.

Kiss Árpád: Nevelés magyarul Európában. Vázolva találjuk azt az alakulást, amelyen nevelésünk fejlődése a szüntelen bírálatok közben átment. Rámutat a tanulmány írója azokra a veszedelmekre, amelyek nevelésünk és nevelési irodalmunk újabb fejlődésével kapcsolatban fenyegetnek; majd levonja a következőket: „...amilyen mértékben magyarok vagyunk lélekben és hivatástudatunkban, amilyen mértékben alkalmazkodik nevelésünk tartalma életünk igényeihez, olyan mértékben végezhetünk nevelést magyarul Európában.

Karácsony Sándor: Magyar nevelés. Magyar nevelő ír a magyar nevelésről, nagyvonalúan és igaz megítélással. Az összhang, az átfogó tudás a lényeges — mint mondja — nem a sok széteső és felesleges részlet. „A magyar nevelés úgy változhatik magyarrá, hogy a nevelés lehetséges pontján magyar indokolással viszonyulnak nevelő és növendék jogilag, művészileg, tudományosan, társadalmilag és vallásosan”.

Bárczi Géza: Nyelvünk magyarsága. Az utóbbi években különösen szükségessé vált hangoztatni újra meg újra a magyar nyelv tisztaságát és irtani a gyomot a magyar irodalom kertjéből. A hasznos nyelvtisztítási törekvések egyik tanulmánya ez, melyben szerzője határozottan mutat rá nyelvünk sajátos magyarságára.

Kovács Máté: Magyarságismeret és irodalmi nevelés. Háborúban különösen hasznos ennek és a hasonló vonatkozású értekezéseknek a közreadása. Jórészt ezek segítségével készíthetjük elő a talajt a minden háború után elkövetkező béketárgyalásokhoz, ahol kellő önismerettel kell nekünk is megjelennünk, de szükséges, hogy bennünket is ismerjenek már. „Szerencsére mai nemzetnevelésünk felismerte és egyre biztosabban hasznosítja a magyar lélek és az irodalom benső kapcsolatát és azt a roppant gazdag értékvilágot és lélekformáló erőt, amit irodalmunk az európai látókörű, érett emberségre áhító, fejlett művészi ízlésű, de ugyanakkor leglényegesebb magyar lelkületű és észjárású művelt magyar szellemek nevelésére önként felkínál.”

Mendöl Tibor: A magyar tájak sajátos jellege. Élvezhető formában olvashatjuk a magyar tájak földrajzilag szakszerű leírásainak jellemzését. A soroknak színe és íze van s bár egységes magyar tájípust sem tudnánk kimutatni, mégis úgy érezzük, hogy van magyar táj, ami más mint a többi, már csak azért is, mert — mint a magafelhatatlan földrajzi tétel mondja — nincs két egyforma táj a világon.

Molnár József: Népismeret — önismeret. Egy kérdés a mindenkor aktuálisak közül. A tanulmány írója a néphagyományban látja az ősforrást; „... valóban a néphagyományra, a magyar néphagyományra kell építeni a nemzeti művelődést, mert — mint Györfly István mondotta — a nemzet megtartó hagyományok letéteményese a parasztság, az európai nemzetközi, magas műveltség hordozója pedig az úri osztály. Mindkettőnek a szerepe egyformán fontos. A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak az európaiságra törekszünk, lehetünk nagy műveltségű népek, de minél hamarabb megszűnünk magyarok lenni. Beelővünk abba a nagy nyugati nemzetbe, melynek műveltségét legkönnyebben elfogadjuk. Ha pedig teljesen ki-

vonjuk magunkat a nyugati műveltség hatása alól, akkor meg művelt és erősebb szomszédaink gázolnak hamarosan keresztül rajtunk s úgy tűnünk el."

Molnár C. Pál: Ujabbkori képzőművészetünk helyzete a korszerű európai művészetben. Különösen az első világháború forrongó és iránytörő művészi fájékozódásairól ad kerék képet a cikkíró s ebbe a háttérbe illeszti a magyar képzőművészet kibontakozását. Jóleső érzés a külföldet járó magyar számára, ha egy világvárosi képtár vagy kiállítás egy sarkában felfedezi a magyar művészet nevét, de felfedezi mindenütt és mindenkor a képben rejelő magyar varázst is. Ahogy a tanulmány szerzője mondja: "... a kép attól magyar, hogy magyar ember, magyar szívvel festi..." és ehhez hozzá kell tennünk még azt, hogy — ezt a magyar ember meg is érzi. Így van azután az, hogy Leonardo is megfestette Lédát a hatyivával, Correggio is — azok olasz Lédák; az a Léda pedig, akit Székely B. festett — magyar Léda.

Némedi Lajos: Német művelődési kapcsolatainkról. Egy fontos kérdés ismételt megvilágítása, melynek során néhány problémaként vázol fel a cikkíró. Fejtegetései során megjegyzi, hogy "... az első kép, mely az európai köztudatban rólunk kialakult, igen kedvezőtlen..." Ez sajnos igaz és ha ennek nagyban volt következménye a trianoni békeparancs úgy nem csodálkozunk kellett volna a történelmi igazságok megcsúfolásán, hanem igyekezni magunkat megismertetni. Különösen nyugati kapcsolataink kellő kihasználása módot nyújtott volna erre és a magyarság egy igen keserves próbát elkerülhetett volna.

Várady Imre: Művelődési kapcsolataink Olaszországgal. Másik történelmi kapcsolatunk, mely a humanizmus óta fennáll. Itáliához fűz. Inkább kultúrbarátság, különösen az utóbbi években és Magyarországnak valóban nagy hasznára vált.

Hankiss János: A magyar kultúra folytonossága. Igenis van folytonosság kultúránkban — mint kultúrpolitikusunk is megállapítja — s még mindig előnyben állunk sokakhoz viszonyítva e tekintetben. Természetesen nem a teljes megelégedés hangját kell erre fel megütnünk és várni kultúránk magától való alakulását, de nem szabad csüggednünk sem. Nem érdemes késérről beszélnünk akkor, amikor a környező népek a mi segítségünkkel is csak hosszú századok múlva vették át a Nyugat kultúrát és műformáit."

Igenis van magas színvonalú gyűjteményt veszünk magunkhoz ezzel a kötettel, mely a művelődésünkben kerül a nyilvánosság elé. A művelődésünkkel üdvözölhetjük a Debreceni Egyetem szerkesztőségének fáradozását, mely napjainkban ilyen értékes és sokrétű munkával gyara-

pítani igyekszik irodalmunkat. A kötet betölti célját a magyarságtudományok eddig elért és a nevelés szempontjából hasznosítható eredményeit tárgykörök szerint csoportosítva /hasznos kézikönyvet ad a nevelők, a nevelés iránt érdeklődők és a magyar problémákkal szemlélő szerzők kezébe. A közölt értékeléseknek azok az előadások szolgálnak alapul, amiket a Nyári Egyetemen tartottak a szerzők már 1936 óta. — Nagy szükség volt ennek megjelenésére időhaza — és nagy hasznot jelent a külföld felé.

KOVÁTS TIBOR

ÁCS TIVADAR: MAGYAROK LATIN-AMERIKÁBAN. (Officina kiadása, Budapest, 1944.)

Zrínyi Miklós, a költő már a XVII. században megemlítette a Török áfium ellen való orvosság c. munkájában, hogy ha ezt a hazát a török ellen megvédeni nem tudnánk, alakítsunk gyarmatot Braziliában, ahol esetleg új hazára lelhetünk. A költő természetesen legvégső menedéknek ajánlotta ezt a megoldást, hiszen éppen ő volt az, aki a „Fegyver és jó vitézi rezolúció” jelszavát is kimondotta és a magyarság századokon keresztül hősiessé ragaszkodott ehhez a jelszóhoz s a függetlensége és szabadsága ellen intézett minden támadással itt, ősei földjén szállott szembe. A szélesebb magyar tömegek inkább a 19. század közepén s főleg a trianoni tragédia után keresték fel nagyobb számban a latin-amerikai államokat, ezt is csak inkább akkor, mikor a trianoni békeparancs idegen uralom alá hajtotta őket, utolsó gazdasági életlehetőségeiktől fosztva meg egyben tömegeiket. Ács Tivadar mostan megjelent kis kötetében nem is annyira ezeket az elvándorolt magyar tömegeket ismerteti, hanem inkább azokat az egyéneket, akik főleg egyházak és lelkiismeretük parancsszavát követve indultak el hazájukból, nem sokkal Délamerikába felfedezése után, hogy az egyháznak szolgálatokat tegyenek és a pogányok megtérítésével küldetést végezzenek. Már VI. Sándor pápa 1501. évi bullája alapján a tisztán magyar pálosrend számos tagja vándorolt ki Délamerikába hírhirdetőnek, Buenos Ayres első parcellázásakor pedig magyar neveket is találkozhatunk. Később a magyar jezsuiták vállaltak nehéz és felelősségteljes misziót Délamerikában s sokszor életüket áldozták Krisztus tanainak terjesztéséért. Általában megállapítható, hogy Amerika felfedezésétől kezdve alig múlt el évtized, amelyben magyar szellem ne munkálkodott volna Amerika krisztianizálásán. Nagyobb számban aztán a negyvennyolcas szabadságharc leveretése után találkozunk magyar kivándorlókkal, akiknek száma a 19. század másik felében, a liberális gazdasági rend idején szorosan megnö-

vekedett, hogy a trianoni tragédia után tetőzött.

A rövid, de érdekes szöveget főleg egykorú magyar szerzők, földrajzi utazók könyveiből vett illusztrációk kísérik. A nemzetét féltőn szerető olvasó lelkében a kötet elolvasása után az a gondolat támad, hogy az első világháború után kiköltözött délamerikai magyarok közül bárha minél többen viszájra kerülnek s bárha elkövetkeznek az a boldogabb Magyarország, amely ismét csak legfeljebb tudósokat vagy hűtérfitket bocsáthat Latin-Amerikába, de tömegeket többé soha. Mi hiszünk, hogy most ezért is harcolunk s ezt a magyar harcot jól fogjuk meg harcolni.

Csuka Zoltán

KODOLÁNYI JÁNOS: SUOMI. Magyar Élet kiadása, Budapest, 1944.

Hat-nyolc esztendeje annak, hogy Kodolányi János megírta finnországi útirajzait, helyesebben vallomását ifjúkori álmáról, Finnországról, amelyet a harmincas évek közepétáján volt alkalma húsz esztendő almodozás, tervezgetés után felkeresni. A finn testvérnép sok tekintetben példaadó ránk, magyarokra nézve, mind társadalmi berendezkedésében, mind pedig szociális fel-fogásában s Kodolányi úttörő munkát végzett akkor, amidőn rámutatott arra, milyen fontos, hogy a két nép kölcsönösen minél jobban megismerje egymást. Nem valami divatos idegenforgalmi attrakciót akart elérni Kodolányi ezzel a „propagandával” s nem is divatot teremteni (sajnos, min minden, a finn kérdés is jórészt felületes divattá vált évek folyamán nálunk).

Kodolányi a második világháború előtti utolsó békeévekben látogatta meg az ezer tó országát, amely akkor valóban a csend országa volt. Annak az íróembernek csendes rezignációjával olvashattuk ma Kodolányi János tiszta és igaz sorait, akinek lassanként az élete morzsolódik le a szüntelen és állhatatos figyelmeztetéssel: népek egymásközti kérdéseit csak jóindulattal és becsületes őszinteséggel lehet elintézni és sohasem erőszakosan. Akár kis népről, akár „nagy” népről van szó, ez mindig igazság marad s jó ezt megjegyezni most is, amidőn az a veszély fenyeget, hogy másodszor is erőszakosan kívánják megoldani a finn kérdést. Mint minden lélekszámban (de nem a lélek nagyságában) kicsiny nép, a finn is belekerült nagyhatalmak politikai mozgalmainak ütközéspontjába s éppen napjainkban fordult sorsa ismét válságosra. De aki a finn nép lelkét ismeri, az tudja, hogy ez a válság is el fog múlni és végeredményben maga a finn nemzet fog kikerülni ebből a szörnyű kavargásból győzedelmesen, bármilyen is legyen az ideiglenes megoldás. Erre elsősorban a finn nép történelme tanít s azok a meg-látások, melyeket Kodolányi ebben a könyvében is elének vetit.

Ami bennünket Kodolányi könyvé-

ben közelebbről érdekel a svéd nemzetiség kérdésének felvetése. Csak sajnálhatjuk, hogy ezt a kérdést nem világítja meg részletesebben a kitűnő szerző, pedig mindazok, akiknek a magyarországi nemzetiségi kérdés helyes megoldása a szívén fekszik, többet is szeretnek volna hallani. Kodolányi inkább arra mutat rá, hogy a svédek és finnek között a nemzetiségi kérdés helyesnek látszó megoldása mellett is milyen mélyre szakadók tátong, ámbar így első pillantásra nem tudjuk megállapítani, mi ebből a nagy különbségből az átmeneti, a mai idők türelmetlen szelleméből fakadó lelki állapot, amely az idők megnyugvásával szerintünk egészen bizonyos, enyhülni fog. Annyi bizonyos, hogy Kodolányi megállapítása szerint is a svédeknek nagyon jelentős nemzetiségi jogaik vannak és jellemző, hogy a türelmetlenséget mégis inkább náluk lehet tapasztalni s nem annyira finn oldalon. Vajon tudnak-e Finnországban jobb megoldást találni a saját nemzetiségi kérdésekre, vajon keresnek-e egyáltalában jobb megoldást; erre nem ad feleletet a szerző. Másik ide kapcsolódó kérdés a karjalai finnek ügye, akiknek nyelve — tájszólásbeli eltéréssel — csaknem azonos Suomi finnjeinek nyelvével, csak vallásuk különbözik. Természetesen ezt a kérdést is közelebbről kellene megvizsgálni, hogy világosan láthassunk benne, hiszen jól tudjuk, hogy Németországban ép így még nagyobb tájszólásbeli eltérések mellett is meg van az egységes német nép, viszont a csupán tájszólásbeli eltérést szerb—horvát nép között a görögkeleti és katolikus, illetve mohamedán vallások közötti különbség hatása ép az elmúlt években mutatta meg, hogyan lehet majdnem ugyanazon nyelvet beszélő nép tulajdonképpen két nemzet. Azt hisszük, ezeknek a kérdéseknek a megvilágítására akár külön kötetet is lehetne írni Finnországról s reméljük, hogy a finn—magyar kultúris kapcsolatok kimélyítése az eljövendő békés éveiben ezeket a műveket is meg fogja hozni.

CSUKA ZOLTÁN

OTTLIK LÁSZLÓ: POLITIKAI GÉNIUSZ — POLITIKAI ELIT. Különlenyomat az Acta Juridico-Politica „Jogi előadások II.” c. 11. kötetéből. — Universitas Francisco-Josephina kiadás, Kolozsvár, 1944. 19. p.

A szerző a tanulmányt szellemes Goethe-idézzel vezeti be, ezzel mintegy hangsúlyozza is, hogy a sorok között nem kizárólag rideg politikai fejtegetést kíván nyújtani, hanem irodalmi színezetet is próbál biztosítani értekezésének.

A tanulmány bevezető részében fejtegeti a szerző a politikai géniuszok, a „nagy emberek” hatását környezetükre, nevelő és kiválasztó erejüket, melynek segítségével munkatársakat és ezen túl egy bizonyos elitet emelnek ki.

Igen helyes a megállapítás, melyet azzal kapcsolatban tesz, hogy a közvéleményben egy-egy nemzet úgy szerepel, mint katonai, kereskedelmi, művészeti tehetségekben speciálisan kiváló, így ezt a köztudat egyes nemzetekre jellemző tulajdonságoknak fogja fel. Holott a valóságban „... a tehetségek e feltűnő megoszlása nem azt mutatja, hogy melyik nemzetben milyen képességek „laknak”, hanem azt, hogy az illető nemzetben a tehetségek kiválasztása hogyan működik.”¹ Érdekesen fejli ki a liberális „magarahagyási” felfogással szemben a kivétel fontosságát s ezzel kapcsolatban faji és gazdasági refleksiókba bocsátkozik.²

A szerző hasonlóan a természeti világban folyó, mondhatni automatikus természetes kiválasztás analógiájára a társadalmi világban társadalmi vagy kulturális kiválasztást talál helyénvalónak.³ Ezt már napjainkban követik is, de a kezdeti nehézségek az intézmények megszervezésével kapcsolatban még igen sok ideig adminisztratív vonalon fognak mozogni, különösen a háború alatt.

Az értekezésben említés történik arról, hogy: „... mennél korábban jut valaki abba a helyzetbe, hogy egy életpályára való előkészítés lelki légkörébe beledlje magát s a gyakorlati ismeretek elemeivel megismerkedjék, annál több esélye van, hogy benne a „tehetségnek” bizonyos mértéke általában legtöbb esélye van rá, hogy jó csizmadia, az orvos fiának, hogy jó orvos... legyen belőle. Ugyanígy van ez az államférfi fiának esetében is. Ő is az atyja „mesterségének” légkörében nő fel s ha az ahhoz való hajlam bizonyos mértékig meg van benne, mire felnő, már nagyon sok mindenben „otthon” lesz.”⁴ Ezzel kapcsolatban meg kívánjuk jegyezni, hogy az „esély” lehetősége a tehetség kifejléséhez kérdéses, hogy elég-e? Nézetünk szerint a lehetőség fele-fele arányban alakíthatja a kibontakozó tehetséget, így ugyanannyi az esély arra is, hogy az ellenkező véletel termelje ki, azaz a csizmadia vagy orvos fia, jóllehet nagyrabecsült atyja mesteriségét éppen az otthoni megismerés hatásaként nem érez ahhoz vonzalmat, sőt bármí máséhoz, csak ahhoz nem.

A tanulmány befejező sorában a szerző igen figyelemreméltó konkluziót szűz le. Azt ugyanis, hogy politikai életben a tiszta demokrácia felé való törekvés milyen nagyfontosságú az elit nevelés szempontjából is. Valóban ezt szolgálja az egészséges demokrácia, hogy útját biztosítva tehetségeinek mintegy zsinórmértékül mementóként álljon az arisztokrácia felé is, melynek tagjai ezáltal szükségét fogják érezni annak,

hogy kiváltságos helyzetüket megfelelő teljesítményekkel igazolják.

A szerző német nyelven kis összefoglalást ad az értekezés végén, amely értekezés a témát — mely kimondottan hálás — nem meríti ki, de figyelemre méltóan foglalkozik vele.

KOVÁTS TIBOR

OTTLIK LÁSZLÓ: FELELŐSÉG A POLITIKÁBAN. Különlenyomat az Acta Juridico-Politica „Jogi előadások II.” c. 11. kötetéből. — Universitas Francisco-Josephina kiadás, Kolozsvár, 1944. 16. p.

Napjaink egyik legsűrűbben emlegetett kérdését fejtegeti a szerző, mely éppen a politikában és azzal kapcsolatban szerepel gyakran: a felelősség kérdését. Megvilágítja azt az ösztönös emberi húzódozást, amellyel mindenki igyekszik magát kivonni a felelősség alól s azt lehetőleg másra hártani. Ha valaki mégis vállalja a felelősséget, éppen egy nemzet életében, akkor szükségesnek látszik, hogy ezt korlátlan hatalommal támaszthassa alá, biztosíthassa. Mint a szerző mondja: „... nemesak, hogy nincs hatalom felelősség nélkül, de korlátlan hatalom egyúttal korlátlan felelősséget is jelent.”¹ Tárnyalagosak maradunk, ha ennek igaz és logikus voltát megállapítva mégis megjegyezzük, hogy ez nem egyéb fikciónál, mely a sorok között valóban így fest. Van-e korlátlan hatalom esetén egyáltalán felelősség? De kérdezhetjük így is: korlátlan felelősség kivel szemben állhat fenn, ha korlátlan hatalom van?

A tanulmányban továbbiak során történelmi párhuzamot von a szerző és képet ad a politikai felelősség alakulásáról. A napjainkban ismeretes kettős: jogi és politikai felelősség kibontakozását a miniszteriális kormányknál a jogi vonalon a történelmi „mágikus képzetek”² vissztényének tünteti fel.

A politikai felelősség következményeiről szólva az értekezésben megtaláljuk a nyílt választ, melyre a fentiekben még csak következtethetünk, nevezetesen: „... az államférfiak, a kormányok tetteiért a politikai felelősséget voltaképp az egész közösség viseli...”³

A konkluzió tehát, melyet levonhatunk s melyet a napjainkban elő-előbukkanó háborús felelősség problémája is igazol, az, hogy a felelősség fikció, melyre akkor lehet a legkevésbé apelálni, amikor arra a legnagyobb szükség lenne. Foglalkozik még a tanulmány a „párizskörnyéki békék”⁴ kiényszerítőinek felelősségvállalásával, amelyre napjaink legvéresebb háborúja adja meg a választ, hogy mennyit ért a „garancia”.

Befejező sorában szól még a szerző „békészerető” és „harcias népek”⁴-ről.

¹ I. m.: 6. old.
² I. m.: 8—9. old.
³ I. m.: 10. old.
⁴ I. m.: 14. old.

¹ I. m.: 5. old.
² I. m.: 7. old.
³ I. m.: 11. old.
⁴ I. m.: 13. old.

E két csoportba osztás — miut legutóbb a moszkvai konferencia zárójegyzőkönyve tette — aszerint történik, hogy a népek világnézetük alapján milyen helyzetet foglalnak el a világban. Kétségtelen, hogy ilyen kategóriákat fel lehet állítani, mégis ennek relativitását már csak a „la raison du plus fort est toujours la meilleure” elve alapján is fenntartással kell fogadnunk. Békés vagy harcias népekről beszélhetünk, ez lehet egyéni meghatározás is, végeredményben azonban mindkét részről olyan fokig békés, illetőleg harcias egy nép, amilyen fokig ezt akár saját részről, akár az ellenkező oldalról azok a bizonyos politikailag felelősök megállapítják.

A tanulmány megegyezően rámutat a párisi konferencia sikeretelenségére a léke fenntartását illetőleg, amelyhez valóban hozzáfűzhetjük, hogy ha valahol, akkor itt nem érvényesülhet a „pacta sunt servanda” jelmondata.

A rövid németnyelvű resumé-vel kiadott értekezés érdekes reflexió ebben a — nyugodtan mondhatni — problematikus kérdésben.

KOVÁTS TIBOR

PUSZTAI-POPOVITS JÓZSEF: MECE. NATHI SI SPRIJNITORII UNGURI AI CULTURII ROMANE. A román kultúra magyar mecénásai és pártfogói. Pécs 1944. címen, mint a „Circular Minoritar” 1944. május 1. számában megjelent tanulmány különnyomata igen értékes rövid összefoglalásban adja az elmúlt évszázadok folyamán sűrűn felmerült magyar kulturálmegmozdulásokat, amelyek a balkáni és bizánci kultúrkörhöz tartozó elmaradottabb románságot önzetlenül segítették a nyugateurópai kultúrtörékvésekbe való bekapcsolódásban.

Szerző tárgyilagos hangon, inkább csak a tények lerögzítésével külön fejezetekben kimutatja, hogy: 1. a román iskolaalapítók, 2. a román nyomdák létesítése, 3. a román könyvek kiadása, 4. a román folklór és tudomány támogatása, 5. a román egyházi és nyelvi, valamint 6. más kulturális törekvések támogatása révén emberi és keresztényi érzelmű és nem a faji gyűlöletből vezettelve szellemi és anyagi eszközökkel gyakran segítette a magyarság a román, főként az erdélyi román kultúrértékek megmentését és fejlesztését.

Mivel a magyar nagyközönséget is méltán érdekelteti e kérdés, e tanulmány alapján néhány adatot mi is leközlünk s tesszük ezt azzal a megjegyzéssel, hogy a tanulmányban felsorolt nagyobb adatokat érdemes lenne azzal a sok apró-cseprő hasonló magyar jószándékkal is kibővíteni, amelyek helyi jellegűek lévén, csupán megyei vagy városi viszonylatban is-

merünk és csak ott kutathatunk fel, mint például a magyar földesurak által épített sok román templomépítést. Az így kibővített adathalmaz dokumentumszerűen rácsfolva arra a román részről még tankönyvben is sűrűn hangoztatott téves vádra, amely szerint a magyarság évszázadokon át törvényekkel és társadalmi eszközökkel tervszerűen mellőzte, sőt elnyomta volna a helyi románságot.

I. Szerző megemlékezik Barcsay Ákos erdélyi fejedelemről, aki Lugoson és Karánsebesen, akkor alapított románnyelvű iskolát, amikor a román fejedelemségekben ilyenről még szó sem volt.

I. Rákóczi György Gyulafehérváron alapított román iskolát. Felesége, Lórántffy Zsuzsanna pedig Fogarason létesít 1657-ben a magyar mellett románnyelvű iskolát és gondoskodik annak anyagi alapjairól is.

Szerző idézi az iskolaalapító-oklevélnek ilyen érdekes és tanulságos részleteit, amelyekből kitűnik, hogy ennek az iskolának egyező jogai vannak a magyar iskolával s annak sikeres elvégzése után a tanuló a latin iskolába járhat. Az alapítónak az az óhaja, hogy a magyarok a román testvéreikkel a legszebb egyetértésben éljenek. Előírja, hogy addig ne tanítson román faluban tanító, amíg hibátlanul nem tud románul írni, olvasni és énekelni.

I. Apafi feleségét, Bornemissza Annát, mint a román iskolák őrangyalát emlegetik.

A magyar állam 1913—14-ben 2170 + 1480 román iskolát segített 1.784.683 ar. K-val és 446 + 192 német iskolát 297.931 K-val. S még ez időben Romániában a lakosság 57 százaléka tudott írni és olvasni, adig a magyarországi románságnak 70 százaléka. Ma a magyar állam 1345 román iskolát tart fenn Eszakerdélyben, 1862-ben a budapesti egyetem román tanárokat állított fel, akkor amikor Bukarestben egyetem sem létezik.

2. Bethlen Gábor (1629) tervbe vette, II. Rákóczi Gy. 1638-ban Gyulafehérvárt létesít román nyomdát. S midőn ezt a törökök 1658-ban szétválták, Apafi Mihály azt 1674-ben újra felállítja. 1702-ben Kolozsvárra, majd Balázsfalvára szállítják e nyomdát.

3. A 16-ik sz.-ban 10 román könyv jelent meg s azok kivétel nélkül Erdélyben. Geleji Katona István 1640—42-ben románnyelvű kálvin katekizmust jelentet meg.

II. Rákóczi Gy. az Újtestamentumot jelentet meg, 40 évvel előbb, mint a bukaresti első kiadás. Az elsorolt munkákat számtalan más vallásostárgyú könyv követte.

Legfontosabb szerepe a bulai egyetemi nyomdának volt, ahol Micu, Petru Major

és Sineai a 18. században román cenzorok voltak és itt jelentették meg feltűnést keltett románárgyú könyveiket.

4. Benkő József 1780-ban írta meg románnyelvű botanikus szótárát, amely alapja lett a későbbi hasonló munkáknak.

Az 1889-ben megalakult magyar néprajzi társaság és annak szaklapja, az Ethnographia már az elején foglalkozott román néprajzi anyag feldolgozásával és kapcsolatot tartott fenn a bukaresti szakársakkal.

Bartók Béla több tanulmányt írt a román zenéről és mintegy 3000 román népdalt gyűjtött össze. E munkálkodásáért a román király és a román akadémia kitüntette.

Hasonlóan foglalkozott a Kisfaludy Társaság, Greguss Á. és Arany János román népköltészettel.

5. Rákóczi Gy. sok román templomot építtetett és kötelezővé tette a görög helyett a románnyelvű istentiszteletet és szentbeszédet azokban. Az ellenreformáció idején lehetővé teszik román teológusoknak a római tanulmányokat. 1918-ban a magyar állam a román egyházaknak összesen 11.715.293 K segélyt utalt ki.

6. Gyakran szoros együttműködést is találunk a magyar és a román teremt között. Az ASTRA, az ALBINA és a szbeni román múzeum alapítását magyarok is előmozdították és tekintélyes pénzdómányokkal segítették.

Mindaz adatokkal szemben nem tudunk olyan esetekről, amikor a magyarok üldözték volna a román kultúrtörékvéseket. Igaz, hogy a jelenlegi háborús helyzet nem alkalmas a lelki együttműködésre de reméljük, hogy a háború befejezése után újra mély és tervszerű művelődési együttműködés lesz és a magyarságnak ismét alkalma lesz arra, hogy pártfogolja a román kultúrát, miként ezt a múltban is mindig tette — mondja a szerző igen helyesen. *Vámszer Géza*

12 éve

tisztán, higgadtan,
magyarul tájékoztat
nemzetiségi kérdésekben

LÁTHATÁR

S A J T Ó S Z E M L E

KISEBBSÉGVÉDELEM — NEMZETI SÉGI SZEMLE, Budapest, 1943, 5-6. sz.

Egyed István nemzetiségi törvényünk megalkotásának háromnegyedszázados fordulóján megállapítja, hogy az 1868. XLIV. tc. majdnem teljes szövegében ma is érvényben van és így eléggé kiállotta már az idők próbáját. A magyar országgyűlés legjellegzetesebb és legkiválóbb alkotásai közé tartozik, amely a Kárpátok völgyében élő népek egymásra utaltságát és a magyarságnak történelme egész folyamán tanúsított megértő szellemét híven juttatja kifejezésre. A kisebbségi kérdés kezelése tekintetében az utolsó hetvenöt év szellemi áramlatai Európaszerte folyton változó irányzatokat vetettek felszínre, ismételt új megoldási módokat terjesztettek elő; azonban nálunk ezek az áramlatok legfeljebb az 1868. évi törvény végrehajtásának egyes részleteit befolyásolták, de nem tudták átalakítani a nemzet felfogását, mert a nemzet mindig ragaszkodott ehhez a törvényhez. Nemzetünk örök dicsősége marad, hogy oly korban alkotott törvényt a nemzeti egyenjogúságról, amikor ez az eszme a legtöbb államban csúráiban sem élt. A népek egyenjogúságát a magyar szentkorona országában az biztosította, hogy a magyar állam a latin hivatalos nyelvet Európában a legtovább tartotta fenn. Ilyen körülmények között a magyar nyelv a többi népek nyelvével tulajdonképp semmi előnyt nem élvezett: a hivatalos nyelv a magyarok részére épűgy latin volt, mint a nemzetiségek részére. *A nemhivatalos életben a nemzetiségi nyelvek a magyarral egyenlő módon érvényesülhettek és a magyar állam területén jelentek meg olyan nemzetiségek első irodalmi termékei is, amelyek a határokon túl akkor még nem alkottak önálló államot. A magyar nyelv használatának a hivatalos életben való lehetővé tételére, valamint a közép- és felsőfokon való oktatására az 1790. évi nemzeti felbuzdulás óta tett lépéseket a törvényhozás. Az 1790. XVI. tc. írta elő, hogy a magyar nyelv terjesztése és fejlesztése érdekében állítsanak tanszéket a gimnáziumokban és egyetemen. Az 1792. VII. tc. már kötelező tárggyá tette a magyar nyelvet, míg a kapcsolódó részekben az rendkívüli tárgy maradt továbbra is. Az 1830. VIII. tc. nyilvánította csak kötelező szabállyá azt, hogy a helytartótanács magyarul válaszoljon a törvényhatóságok magyar felterjesztéseire. Az 1836. évi III. tc. szerint a törvényeket ezentúl magyarul is kell szerkeszteni és ez a szöveg a hiteles. Az ítéletábla előtt magyarul is lehet pereskedni. Az 1840. VI. tc. már kizárólagosan a magyar nyelvet írta elő az országgyűlés és törvényhatóságok feladataira, a helytartótanács körleveire, az egyházaknak és a magyar ezredeknek a törvényhatóságokkal, valamint utóbbiaknak egymásközt való érintkezésére az anyakönyvek és az országos számadások vezetéseire. Az egyházak csak magyarul tudó lelkészt alkalmazhatnak. Az 1844. II. tc. szerint már az országgyűlés nyelve kizárólag a magyar, a törvényeket csak e nyelven alkotják és szentesítik és a királyi intézkedéseket is e nyelven adják ki, de a kapcsolódó részek követeli még hat évig latinul szavazhatnak. Az 1847. I. erdélyi tc. ugyancsak általános hivatalos nyelvvé teszi a magyart, de előírja, hogy a törvé-*

nyeket a szász törvényhatóságok részére le kell fordítani, e törvényhatóságok ügyvitele németül történik. Nem lehet mondani, hogy a törvényhozás a nemzeti nyelvek az érdekében túlságosan gyorsan és erélyesen járt volna el, ellenkezőleg, fokról-fokra, lépésenként haladva. A törvényhozás mindig külön figyelemmel volt a társországok különleges igényeire, a szászok kiváltságaira és a nemzetiségi egyházak (görögkeleti, román és szerb) önkormányzataira. Azt is figyelembe kell venni, hogy a magyar nyelv érvényesítése 1790-ben, mint az azévi XVI. tc.-ből kitűnik, védekezés is volt II. József németesítő törekvéseivel szemben. A magyar nyelv érvényesítése nem váltott ki ellenhatást a nem-magyar ajkú lakosság részéről. 1840-ig a törvények egyhangúlag mentek át az országgyűlésen, csak a horvátok szóltak 1840-ben a latin nyelv megtartása mellett, amit nekik meg is engedtek. Kétségtelen azonban, hogy a nemzetiségeknél a latin hivatalos nyelvnek a magyarral való felcserélése felébresztette azt a vágyat, hogy a nemzetiségi vidékeken viszont alkalmazható legyen az ő nyelvük. Nem tesznek semmi újabb rendelkezést a magyar nyelv érdekében az 1848. évi törvények és így nem sérelmesek a nemzetiségekre. A kapcsolódó részekben a megyegyűlések nyelve az 1848. évi törvények szerint már a horvát. Egyébként pedig az 1848. évi törvények a jogok általánosítása és egyenlősítése tekintetében éppen úgy váltak a nemzetiségek, mint a magyarság javára; e reformokat ezért a nemzetiségi megyék is ujjongva üdvözölték. Így sérelemről nem panaszkodhattak a nemzetiségek, akik különben a szabadságharc idején tömegesen vettek részt a magyar hadseregben. A szeptemberi forradalmi országgyűlés 1849. júliusában elfogadta a Szemere belügyminiszterrel előterjesztett indítványt és így már ekkor megszületett az első nemzetiségi törvény, amely azonban a szabadságharc leverése miatt nem kerülhetett végrehajtásra. E határozat mindenben biztosítja az ország területén élő nemzetiségek szabad fejlődését. A közigazgatás hivatalos nyelve magyar ugyan, azonban gyűléseken mindenki anyanyelvén szólalhat fel és a jegyzőkönyv nyelvét szabadon határozhatja meg a többség. Az elemi iskolákban a többségi nyelv a tanítási nyelv; ugyancsak a községi nyelve a parancsadási nyelv a nemzeti hadsereg életében. Az anyakönyveket az egyházközség nyelvén kell vezetni, ugyanaz az egyházi közigazgatás nyelve. Jellemző, hogy a szabadságharc leverése után az osztrák kormány, amely a nemzetiségeket állandóan a magyarság ellen izgatta, az abszolútizmus idején mit sem tett jogaik védelmében, sőt erőszakos németesítés által együtt sújtotta őket a magyarsággal. Már az 1861. évi országgyűlés egyik legsürgősebb feladatnak tartotta a nemzetiségi kérdés törvényhozási rendezését, e célra megválasztott is egy 27 tagú bizottságot, amely azonban nem fejezhette be működését az országgyűlés feloszlása miatt. Ennek az országgyűlésnek idejét használták fel a nemzetiségek is igényeik bejelentésére, ekkor jelölték meg tulajdonképpen első ízben álláspontjukat. Az 1865. év végére összehívott országgyűlés feladata szintén hangoztatja, hogy az igazság és testvériség elvét ki-

vánja követni a különböző nemzetiségek érdekeire vonatkozó törvények alkotásában. Már az érdemleges munka legelején, 1866. márciusában, többen javaslatot terjesztettek elő egy 30 tagú bizottság küldésére, hogy az „a különajku nemzetiségek érdekeinek biztosítása” céljából törvényjavaslatot készítsen. A képviselőház az indítványt elfogadta, 40 tagú bizottságot küldött ki és ehhez a bizottsághoz áttette a „külön nemzetiségek részéről” a képviselőházhoz beadott törvényeket. 1867-ben Deák Ferenc új javaslatcsöveget terjesztett be. Az elsőfokú bíróságok tárgyalási nyelvén is egyenjogúságot akart, de ezt a többségi hangulatra való tekintettel nem indítványozta. Ugyanaz nap, 1868. november 24-én, okolta meg Moesonyi Sándor a kisebbségi indítványt. Szerinte az egységes politikai nemzet fogalma nem zárja ki, hogy az országban több nemzet legyen, a területi egységgel nem ellentézik a nyelvtartományok kikerekítése. A nemzetiségi igények között a legfontosabb a kisebbségi nemzet jogalanyosságának elismerése. A nyelv jogait a törvénykezésben, felső oktatásban és törvényhozáásban is biztosítani kell. Az általános vita őt, majd nem teljes ülést napot vett igénybe. A nemzetiségi képviselők általában kifogásolták, hogy a magyar többségi javaslat főnyit biztosít a magyar nemzetiség és magyar nyelv javára, hogy nem sorolja fel az egyenjogúságban részes nemzeteket és hogy mit sem tesz a nemzetiségi területek elkülönítésére és azokban a többségi nyelv hivatalos nyelvvé tételére. Magyar részről a felszólalók a kisebbségi javaslatban az állam magyar jellegének megtagadását, az ország feladatabolását, a közigazgatás és igazságszolgáltatás lehetetlenné válását látták. A november 28-ai névszerű szavazáson a kisebbségi javaslatot 267 szóval 24 ellen elvetették és a központi bizottság javaslatának mellőzésével, elfogadták Deák szövegét. A részletes vitánál több kisebb módosítás történt még a szövegben, nagyjából a nemzetiségek érdekében. A javaslatot csak nemzetiségi részről kifogásolták, magyar részről ellenvetés alig hangzott el, annak ellenére, hogy a javaslat a negyvenes években a magyar nyelv kizárólagos használata tekintetében biztosított számos rendelkezést áttört. Még Tisza Kálmán is, aki a magyar imperia-izmus harcosa gyanánt szoktak említeni, a javaslat mellett érvelt és lehetetlennek tartotta a magyarosítást. A magyar képviselők jórésze legyőzte a magyar érzelmi szempontokat és legfeljebb egyes részletkérdéseknél igyekezett a szöveget a magyarság érdekében némileg enyhíteni, de bőbeszéretű tanúsítva, általában elfogadta vezetőinek a nemzetiségekkel való megegyezést hangoztató gyakorlati érveit. Ez az 1868. évi XLIV. tc. egyetlen politikai nemzetet ismer, amelynek az ország minden polgára nemzetiségre való tekintet nélkül tagja. Ez az egységes és oszthatatlan nemzet a magyar, amely így természetesen nem szorítkozik a magyar anyanyelvekre, tehát a magyarságra, hanem felöleli a nemzetiségeket is. A nemzetet tehát politikai értelemben nem az azonos nyelv, még kevésbé az azonos faj teszi, hanem a magyar szent korona tagsága, illetőleg a honpolgárság. A „politikai nemzet” felállítás egyuttal hivatva volt ápolni és erősíteni a Kárpátok völgye népében az egymásra utaltság és összetartozás tudatát, míg a kisebbségi javaslat által tervezett nemzetekre tagozás az ef-

választás és szembeállítás célját mozdította volna elő. Deák Ferencé, a haza bölcsésé az érdem, hogy végleg megrögzítette a politikai nemzet fogalmát és a nemzetiségi törvény alapjává tette. Nincsenek felsorolva a nemzetiségek az 1868. évi törvényben. A kisebbségi javaslat a nem magyar ajkúak közül öt népet akart kiemelni és egyenrangúvá tenni a magyarokkal, nevezetesen a románait, szerbet, szlovákokat, orosz és németet. A törvény nem bocsátkozik ily felsorolásra és nem zár ki semmiféle nemzetiséget a nemzetiségi jogokból. A legtöbb nemzetiségi jog még az elszigetelten élő nemzetiségi polgárt is megilleti, egyes jogok gyakorlása viszont ahhoz a feltételhez van kötve, hogy az illető testületben az illető nemzetiség egyötöd vagy fele arányban legyen elterjedve, illetőleg hogy az illető területen a nemzetiség nagyobb tömegekben éljen együtt. A nemzetiség az 1868. évi törvény szellemében nem külön területet, nem jogi személy, nincs külön területe és külön önkormányzata, de a meglévő önkormányzati intézmények: a törvényhatóság, községek, egyházak és egyesületek a nemzetiségeknek is rendelkezésre álltak és módot adtak arra, hogy elterjedtségük arányában érvényesítsék nemzetiségi igényeiket a közigazgatásban és közoktatásban. Többet tulajdonképpen a nemzetiségek részéről előterjesztett kisebbségi javaslat sem kívánt, csak a vármegyék területét szerette volna kikerekíteni a nyelvhatárok szerint. A magyar törvényhozás a nemzetiségi igények kielégítésében hetvenévi érvet ezelőtt önként messzire ment el. Valóban mintaszerű törvényt alkotott, amely évtizedekkel megelőzte körét. Ennek talán legkifejezettebb igazolását adhatjuk, ha az 1868. évi magyar törvény szakaszait összevetjük az első világháborút befejező szerződések u. n. kisebbségi rendelkezéseivel. E szerződéseknek egyik nagy reklámmal előkészített és alapvető része volt tudvalevőleg „a kisebbségek védelme”, amely — nagyon szerényes az alapvető magyar nemzetiségi törvényhez mérten. Az első világháború óta kormányaink kiküszöbölték a törvény végrehajtásának hiányosságait és újabb törvényeink kiegészítették a nemzetiségi törvény szabályait. A közvélemény általában újra a legnagyobb megértéssel fordult a nemzetiségek felé és gróf Teleki Pál nemzetisége méltónak mutatkozott nagy elődeikhez. Nincs még nép Közép-Európa területén, amely oly büszkén hivatkozhatnék magas kulturális színvonalára, amely a nemzetiségi kérdés korai szabályozásában és megértő kezelésében is megmutatkozott, csak a magyar, amelytől a nemzetiségek méltányos és jogtisztelő bánásmódot kaptak. Egyedül a magyar alkotmány teszi lehetővé a maga szabad intézményeivel, a Kárpátok völgye népeinek békés együttélését.

SÜDOSTDEUTSCHE RUNDSCHAU
(Budapest, 1944 ápr.)

K. Wessely (Das Deutschtum in der Militärgrenze) cikkében kiemeli, hogy

a határörvidéket a legnagyobb részben szláv népek alkották, bár a Németbirodalmat védtek; de éppen abban állt a bécsi udvar államművésze, hogy a maga érdekében fel tudta használni a nem német népeket, a német erővel pedig takarékoskodott. A védő határörvidék mögött húzódtak meg a német telepések, mint a többi nép vezetői. A telepítés gondolata a hét éves háborúból származik; kiszolgált katonák idegenbe telepítésével akarták levezetni a háború következményeit. A határörvidék vezetése és szelleme német volt. Az erődítések körül német jellegű városok keletkeztek. Az erőd a mag. A közvetlen környező városban csak német polgár lakhatott, a második övbe német majorosok költözhettek. A szerbek lakóhelye külön, kívül következett. Ilyen városok Bród, Eszék, Pancsova, Pétervárad, Zimony. — E. Bartha—Schlüter (Die Glanzzeit des Deutschen Theaters in Pesth) cikkének lényege: a pesti német színház művészi és erkölcsi sikerei ellenére is pénzügyi nehézségekkel küzdött. Virágkorát Ráday Pál igazgatásai alatt élte. — Fr. Lotz cikke (Prinz Eugen und unsere Heimat) az újrakeletkezett Prinz Eugen kultuszt szolgálja. A herceg életétörténetét beszéli el. Hangsúlyozza, hogy a délkelet-európai népek harcait a tatár és török ellen csak a német véderővel kapcsolatban lehet értékelni, mert e népek annak legszélsebb előőrsei voltak.

Br. Klein (Kossuths Donaukonföderationsplan) liberális és szocialista mesterkedést lát abban, hogy Kossuth halálának félszázados évfordulóján a közügyelem ráirányult önálló és független politikájára és konföderációs tervére. Kétségtelenül merész kísérlet, írja Klein: Ausztria helyett Magyarországot szánja a dunai népek vezetőjéül. A konföderáció elképzelését Svájc és az Északamerikai Egyesült Államok alkotmánya befolyásolta. A szövetség államai (Magyarország, Erdély, Románia, Horvátország, Szerbia és a többi délszláv állam) szabad elhatározásból csatlakoznának a szövetséghez. Nyugat-Magyarország németjei a Habsburg birodalomban maradnának. A szövetség pénz-, vám- és hadügye közös. Az egy vagy két kamarás parlament felelőse tartaná őket. Belgrádban, Budapesten, Bukarestben és Zágrábban. A főváros szerepét váltakozónak mindenkor a szövetség feje is. Klein úgy látja, hogy Kossuth terve nem számolt a valósággal, mert a dunai népeknél hiányzott a csatlakozáshoz szükséges külső szabadság és belső készség. Ma pedig e terv, a dunai népek minden Monroe-tervével együtt, idejét mulla, mert ütközik a Németbirodalom Európát rendező törekvésével.

A. G. Gauss (Die orthodoxe Kirche im Behauptungskampf der Slawen an der mittleren Donau) a görögkeleti egyház magyarországi történetéből hoz elő kevésbé közismert tényeket. A görög rítus elterjedtebb volt Magyarországon, mint a köztudat véli. A pápa még 1204-ben is felpanaszolja, hogy Imre király országában számos görög kolostor mellett csak egy latin szertartás van. De a magyar felső réteg kedvelte a görög rítust. A török világ idején beköltözött szerbek nemcsak erősítették a görögkeleti egyházat, hanem a magyarság nyelvét is befolyásolták. Kalocsán pl. a magyarság nyelvet cserélt s szerbül beszélt. A török kiűzése után erős rekatolizálás indult meg s visszazorította a keleti egyházat. Ez azonban addigra teljesítette történeti feladatát: átmentette a Nemanja-dinasztia állam gondolatát. — I. Fronius ismerteti Fr. Karl Franchy erdélyi származású német író, Bartha—Schlüter pedig M. Eichenberger magyarországi német festő munkásságát. (Illusztrációk.)

A Korszemle a magyarországi német népcsoportról közli, hogy ez év márciusában paraszt ifjúsági foglalkozásversenyt rendezett a bácskai Hódsgon. A verseny körei voltak: foglalkozási gyakorlat, elmélet, világnézet, sport. Rodinra, a francia szobrászművészre kell gondolnunk, mert az ő elgondolásából váltott valóra néhányat a gyakorlati verseny. Versenyeztek pl. kocsihajtásban, széna felrakásában, az eke munkába állításában. A népcsoport képviselő tagjai panaszt emeltek egyes minisztereknél, hogy a birtokpolitikában s az italmérsi engedélyeknél mellőzik a németeket, s hogy néhol a hatóságok saját külön nemzetiségi politikát folytatnak. Könyv- és folyóirat szemle zárja a füzetet.

Nánay Béla

Ö R H E L Y

HORVÁTORSZÁGI MAGYAROK KÖZÖTT.

(Az alábbi megható kis írás nemrég hozta a posta a horvátországi Daruvárról a Látványtár szerkesztőségének. Szeretettel iktatjuk be az Ör hely rovathba, hogy olvasóink is tudomást vegyenek róla és hitet merítsenek belőle.)

Sorsunk összefügg hazánk sorsával, mint a vízsepp sorsa a folyóéval. Az én életemben a Délvidék visszatérése idézett elő nagy változást. Ágoston Sándor, délvidéki püspök felhívására horvátországi szolgálatra jelentkeztem. 1941 karácsonyának harangjai zúgták rá az áment.

Daruvárra kerültem, melyhez négy szórványfalu tartozik: Cepidlak, Imsovc, Korenicáni és Kutina. Szinte az életem kockázatásával kerestem fel

többször ezeket a falvakat. Cepidlakra, mikor környékét bombázták, páncélvonaton mentem ki. Sirva fakadtak meglatódottságukban. Korenicániban Jarkasszem néztem a partizánok fegyvereivel, míg a falubeliek igazolására engedtek s az istentisztelet megtartását is megengedték. Máskor, amint Kutináról gyalogoltam visszafelé, mivel közben a síneket felszedték s a hidakat felrobbantották, az egyik faluból kilövöldöző katonák miatt az éjszakát egy tégláégető deszkafedele alatt töltöttem.

Ezeknek a településeknek a sorsa a súlyedő szigetekéhez hasonló. Korenicánból elmenekültek, alig van még valaki, akit a kisharang istentiszteletre hívjon. Kutinán a gyermekek már nem tudnak magyarul. Másutt is beházasodás révén megindult a beolvadás. Mindezen ellen úgy védekezünk, hogy a hittanórákon magyar írás-olvasást is tanul-

tok s bibliáóráinkon fel-felcsendül a magyar nóta is, meri olyan a dal itt, mint a királyfi csókja a mesében. Felőbred rá az éjszunnyadi magyar lélek.

Akadnak azért olyanok is, akik még ma is a párna alatt őrzik a hazai földhől hozott rögöt s olyan is, akik bár már itt születtek, szívük mégis Magyarország felé húz s a visszahulló hantok lörvénye szerint sokan vissza is kerülnek, mint a cepidlakiak is, akik ott cselédsorba süllyedtek vissza, holott itt tehetős kigazdák voltak. Folytatják ott, ahol elődeik a kiköltözés előtt abahagyták.

Ki fogja meglátni ezekben a tényekben a magyar föld zselléereinek szízfizsi tragikumát?!

VECSERI JÁNOS
daruvári református lelkész.

G A Z D A S Á G I L Á T H A T Á R

Rovalvezető: Doma János

HIREK SZLOVAKIÁBÓL

A szlovák gyáripar szociális teljesítménye. A szlovák gyáripar az elmúlt 5 évben 500 millió szlovák koronán felüli összeget fordított a munkahelyek megjavítására, munkahelyek építésére és szociális intézmények építésére.

Poprádfelka község egyik része (ahol a Bata-művek vannak, Svít néven új községgé alakult).

A munkakötelezettségről törvény jelent meg. A munkakötelezettségről és a munkafolyamatba való bekapcsolásról szóló törvényerejű rendelet értelmében minden munkabíró embert olyan munkára kell beosztani, amelyben testi vagy szellemi képessége vagy szakképzettségének megfelelően a legtöbbet és legjobbat tud adni és elérni a község érdekében.

A szlovák-német fizetés! forgalom rendezése. Különösen a Németországban dol-

gozó szlovák munkások keresetének átalálása megkönnyítésére a bizonyos intézkedések megtételére hatalmazták fel a szlovák pénzügyminisztert. Hogy a szlovák hitelezőket, valamint a Németországban dolgozó munkásokkal kielégítsék, illetve ez utóbbiak keresetük egy részét családjuknak juttathassák, márkát vásárolhat, valamint állami kezességet vállalhat a pénzügyminiszter.

Tüzelőanyagbeszerzés. Szenet és kokszt csak a 2000 lakossal nagyobb községekben szabad szállítani. Kisebb községekbe csak akkor, ha az illető háztartásokban kizárólag szén- vagy koksztűtésre alkalmas kályha vagy takaréktűzhely van. — 1944. szept. 16-tól 1945. április 15-ig a következő mennyiséget szabad kiszolgáltatni: konyhák részére 3 q szenet és 10 q fát, egy szobakonyha részére 10 q szenet és 12 q fát, két szoba-konyha részére 12 q szenet és 20 q fát, 2000 lakosnál kisebb községekben a tüzfű szabadon vásárolható.

Ujabb két község villamosítása. Az egyesített Sáros-Zemplén megyében két újabb községet kapcsolnak be a kelet-szlovákiai villamosművek hálózatába. Az eperjesi járásban levő Butka és Finta községeket.

Homonna második állomása elkészült. A múlt évben kezdtek el építeni Homonna második vasútállomását. Az építkezés már annyira előrehaladt, hogy csak a végső simítás hiánzik a forgalombahelyezéshez. Az új állomás neve: Homonna-város (Homona-mesto) és ott az összes közlekedő vonatok megállanak.

A méz kereskedelmi forgalombahozatala. A méhészettel foglalkozók kötelesek a május 25. állapotnak megfelelő méhesállatot bejelenteni a Méhészegyesületnek. 1944. szeptember 30-ig kötelesek a méhészek minden egyes méhesállad után 2 kg mézet leadni. A többivel szabadon rendelkeznek a méhészek és azt a hatóságilag megállapított 34 koronás áron eladhatják.

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

<i>Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Kolozsvár, 1944. 551 old.</i>	48.—	<i>Muhi János: Zombor története. 271 old. Kallangya kiadás Zombor 1944.</i>	36.—
<i>Bárány Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. I—II. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Gál István (Erdélyi Ritkaságok 12—13. sz.)</i>	15.—	<i>Lévay Endre: Dél kapujában. A Szentteleky Társaság kiadása</i>	14.—
<i>Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek I—II. Bevezetéssel ellátta dr. Kristóf György egyetemi tanár (Erdélyi Ritkaságok 16—17. sz.)</i>	22.—	<i>Fr. Thierfelder: Ursprung und Wirkung der französischen Kultureinflüsse in Südosteuropa</i>	16.15
<i>Halácsy Dezső: A világ magyarságáért. 519 old. 48 műmelléklettel. Füzve: 50.— P. Kötve:</i>	63.—	<i>Munteanu, Basil: Geschichte der neueren rumänischen Literatur</i>	19.—
<i>Balogh Jolán: Az erdélyi renaissance I. kötet 1460—1541. 386 old. 281 műmelléklettel. Kolozsvár, 1943. (Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadása) Füzve 102.— P. Kötve:</i>	114.—	<i>Giurescu, C. Constantin: Geschichte der Rumänien</i>	17.10
<i>László Gyula: A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben. Kolozsvár, 1943.</i>	10.—	<i>Vossler, Karl: Südliche Romania</i>	13.80
<i>László Gyula: Erdély településtörténetének vázlatja Szent István koráig</i>	3.—	<i>Roth, Alfred: Theodor Vladimirescu und die Orientpolitik. Der Beginn nationalrumän. Entwicklung und Haltung d. Anrainer-grossmächte Russland, Österreich u. Türkei 1821—22. Leipzig, 1943.</i>	10.90
<i>Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve. (Műmellékletekkel)</i>	8.—	<i>Ungarische Städtebilder. Im Auftr. d. ungar. Städteverbandes herausgegeben v. Stefan Gál</i>	28.—
<i>Szabó T. Attila: Szolnok Doboka magyarsága. 295 old. számos képpel és egészoldalas műmelléklettel. Ds-Kolozsvár, 1944.</i>	40.—	<i>Pusztai-Popovits József: Az északerdélyi román képzőművészet, 1940—1943. Pécs, 1944. 44 oldal, 11 képpel</i>	8.—
<i>Bélay Vilmos: Máramaros megye társadalmi és nemzetiségi (A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig) 1943. 224 old. térképekkel</i>	20.—	<i>Pusztai-Popovits József: Mecenatii si sprijinitori ungarici ai culturii române (A román kultúra magyar mecénásai és támogatói) Pécs, 1944. 22 oldal</i>	6.—
<i>Baráth Tibor: Az országépítés filozófiája a Kárpátmedencében. 1943. 228 old.</i>	21.—	<i>MIKÓ IMRE: Nemzetiségi jog és nemzetiségi Br. WESSELENYI MIKLÓS: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében. I—II.</i>	60.—
<i>Dr. Németh Kálmán: Százézer szív sikolt. Hazatért és hazavágyó magyarok verőfényes gólgótlója. 1943. 520 old. képekkel, kötve</i>	28.—	<i>HALÁCSY DEZSŐ: A világ magyarságáért Füzve: 50.— Kötve:</i>	60.—
<i>Bárdossy László: Magyar politika a mohácsi vész után. Kötve</i>	20.—	<i>BALOGH JOLÁN: Az erdélyi renaissance I. kötet. Füzve 102.— Kötve</i>	114.—
<i>Bíró József: Erdélyi kastélyok. 212 old. 72 képtáblával</i>	55.—	<i>V. Nagy Iván dr.: A nemzetiségi törvény létrejötte I/II.</i>	15.— P
<i>v. Nagy Iván: A nemzetiségi törvény létrejötte. I—II.</i>	15.—	<i>Beck Lajos: A régi Magyarország. 1944. 303 o.</i>	18.— P
<i>Dr. Polónyi Nóra: Budapest szerepe a román szellemi életben. 1943.</i>	1.50	<i>Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve (21 old. 21 képtáblával)</i>	8.— P
<i>Ungarn und die Nachbarvölker (Magyarország szellemi együttműködése a dunai, kárpáti és balkáni népekkel) 256 old.</i>	18.—	<i>Berki Feriz: A magyarországi ortodox keleti egyház szervezése</i>	8.— P
<i>Pusztai-Popovits József: Az északerdélyi román képzőművészet. 1944.</i>	6.—	<i>Bélay Vilmos: Máramaros megye társadalmi és nemzetiségi (A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig) 1943. 224 old. térképekkel</i>	20.— P
<i>László Dezső: Magyar önismeret. 279 old. Sepsiszentgyörgy, 1944.</i>	14.—	<i>Baráth Tibor: Az országépítés filozófiája a Kárpátmedencében. 1943. 228. oldal</i>	21.— P
<i>Putz Éva: A kolonizációs (néprajzi tanulmány) kép- és kottamellékletekkel. 135 old. Pozsony, 1943. Kötve</i>	32.—	<i>Dr. Németh Kálmán: Százézer szív sikolt (Hazatért és hazavágyó magyarok verőfényes gólgótlója.) 1943. 520 old. képekkel, kötve</i>	28.— P

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak! Olcsók!

Évtizedek óta
Imperiál fügekávét